yarına doğru 3

aylık siyaset, kültür, sanat dergisi

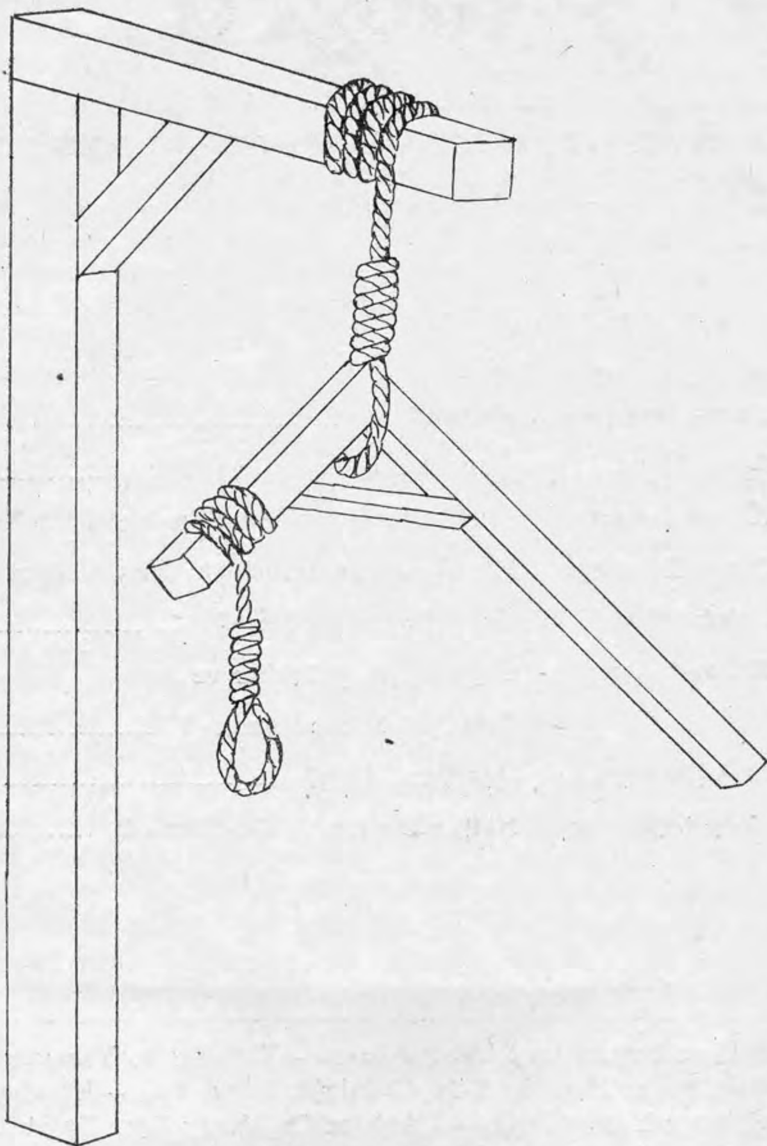

Ocak 1974 / 4 lira

yarına doğru

AYLIK SİYASET, KÜLTÜR, SANAT DERGİSİ/OCAK 1974/SAYI : 3

Sahibi ve Sorumlusu : Tahir Abacı — Yönetim ve Yazışma : Narlıbahçe Sokak, Kader Han No. 5/10, Cağaloğlu - İstanbul — İstanbul ve Anadolu Dağıtımı : Yarına Doğru — Ankara Dağıtımı : Göze Dağıtım — İzmir ve Ege Dağıtımı : Kıvılcım Dağıtım — Yıllık Abonesi 40 Lira — Dizgi : Baba - Oğul Matbaası, Baskı : Diner Matbaası - Basım Sayısı : 3.000 — Son Basım : 25.12.1973

AHMET AYKANAT

TAHİR ABACI

VURUCU BİR HAYAT İÇİN

1.

Bu reyhan kokusu da bir sevdadır
savunmak gerek düşmana karşı
dağlarda, kızgın kumlar üstünde, barikatlarda...

2.

Bir yanda güz ayrılış çıngısı
eylül ardımızda kara bir mendil
Malatya özlenmeyecek şehir değil
Bir yanda komlardan damlardan
salkım saçak bir heyecan

Ufkun, düşlere mezar bile olamayan
küçücük evleri var demiryolu hattında
ve ufkun büyük devleri var
Çırılçıplak bir savaş güneş altında
gerileyen karanlıkta, genleşen düşte
ve dolunay yükselirken inleyen kemanlar üstünde

3.

O yüz, çıldırmama yakın bir gülümseyiş
O yüz bir ışıltı, bir dağ çiçeği
Sağılan süte, biçilen buğdaya
tarla boylarında aşka gümrük mü olur!

Ve işte perdeleri çekilmiş bir ev
bulvarlara karşı İstanbul'da
Sırtüstü uzansam Emirgân ıhlamur kokusu
Doğrulsam karlı dağlardayım, namludan
ovalar üstüne boşalmaya hazır

4.

Mayısta üniversite bahçesi
sel yatağına benziyordu
Kafam alsa bile gönlüm almıyordu
bay profesörün yazdıklarını

Bahar damgalamıştı uykusuzluğu
dal uçlarını, erkeklik tohumunu
«O ders çalışıyordur şimdi odasında
saç telleri dökülmüştür kitabının arasına»
kıvrılan, o gelmedikçe kıvrılan
bir isyana dönen, kalbimde

Bir isyana dönen kalbimde yetinmezlik çok gençti
ve biz atak gövdeler, çarpıntılar içinde
başımız dik yürüyerek usta olduk gariplikte
Tuhaf hallerimiz var fakültelerde yurtlarda
Odun kabuğundan tutuşuyor ilkin
ilkin biz tutuştuk

Vadilerin o mart telaşını, o tutuşmayı
kırdan topladığım sözler yetmezse anlatmaya
dünyayı yürüyüş halinde gösteren ne varsa
işçilerin ekmekten kitaba sıçrayışlarını
bir şiir karalamasının ak kağıda sabırsızlığını
mısra kıvranışlarının şairi uyutmayışını
dikenli gül çubuklarından örülmüş yatağını
başlangıç yapmalıyım sözlerime

5.

Kara düş ise beynimden kavramış
Ötelere çekiyordu, metafiziğin sazlıklarına
Sordum diken diken bir sesle: Kimsin!
«Benim gamzelerim vardır» diyor
«Gamzelerimde bir kaç şehir
sana kendisini hatırlatır»

Gamzelerinde Anadolu'ya kar yağıyor
yaslı bir uzun-hava durup kalışları emziriyor
Beş yıl önce nasıl da sıçrayarak kalkardım
mayıs- yatağımdan, düşlerle kanlı bıçaklı
Şimdi yaşlandım mı, bir yok oluşta, karakışta mıyım
beynimi kavuran bir ılıman iklimde mi

Güneyde, aşk sözleriyle tutuşmuş bir kameriye
sarmaşıklar ah, tıpkı bir adam gibi
daha da kötüsü bir anlam gibi yollarıma sarılıyor
Ve o hepsinin tanrıçası, kordan ayaklarıyla
gezinmeye başlıyor pamuk - bedenimin üzerinde

Daha kötüsü ağlamaklı olmak
en kötüsü durup kalmak
çelik - bedenin güneş altında paslanıp gitmesi

O paslı demir yığını görüntüsü çarpınca zihnimin duvarına
zorladım var gücümle, kıpırdattım derin uykumu
ve anladım seni basit arzuların kızı
ben seni anlayınca yüzün neden yeşillendi
Dün ben donuk bakışlardan
bir kefene sarmıştım seni
Bugün gelinlikten bir kefene sarıyorlar
güzel ve paslı gövdeni
Yarın başka türlü kefenler
bin türlü ölüm sana

Ama bir gün şiir kitaplarıyla dolu
mavi dilli bir odayı
ılık bahar güneşini, Aragon'la Elsa'yı
anarsan sakın sararma: tetik düşebilir

Bir gün birer birer döküldüğünde
Yüreğini karartan tüller
uçurum diplerinde çiçek deren beni
sakın anma, tetik düşer o zaman

Silindi gitti içimden bir aşk
sınavları kötü giden bir öğrenci yaparak beni
uyandım kara düşlerden ,üniversite bahçesi
mayısta sel yatağına benziyor
dallara sıçrıyor genç bedenler
Mataradaki son yudumla parlayan bütün hayatın
çiçeğini indiriyorlar sıçradıkları daldan

6

Ve daha bir işçiyi karşılarına alıp da
«Arkadaşım, sizler...» diyemeden
mayısta yaktılar genç başlarını, karanlık dünyalara
selden alınan birer kova su örneği

Dalıp da gitmişlerdir sanma şimdi
yar dudağında, tetiktedir hepsi
ana, baba, bacı ille de arkadaş
ve sevgili
Düşman arzudan korkuyor
kelepçe kâr etmez taşkından

Yan gelmişler de ranzalarında
iplik inceliğinde hesap verip
hesap alıyorlar şimdi öz canlarından
Bazan mağrurlar
mazgallardan dünyaya çatacak
onu çatlatacak kadar
Bazan duvarlar ardı kalmak boğazlarında yumruk

Ve dolanıp Sağmalcılar'dan beri
içerilerde gürleyen insan seli
sılanın gel - gitleri
bir kartalın konup konup kalkışları

Süzülüyor kartal
daha dün ölmedi mi
bugün kolkola, göğüs göğüse
yine Toroslarda, fakültelerde, her hasatta
ve nazında yükseklerin

Yitti sanırsın, mapusane demirlerindedir
Torosları tarazlayıp gelmiştir
Çarşamba'dan tütün, Rize'den çay
fakültelerden gençlik ateşi getirmiştir.
Mavi duman donunda kaplar bir hatırayı
«Şimdi saçlarını çözüyordur
Kaysılar da çiçeklendi mutlak...»
Akıp gider karşı sokakta, karanfillenir dudak, hasret tam yol...

Geceleri kayaları döven dalga donunda
bir şairin kalbini andırır
Düşlerdir, gergin ipler arasında sıçrayan
ve kör şafak bekçisidir

Büyük bir yasın
başını bekliyor bugün
Yarın okyanus ötelere süzülecek...

7.

Şimdi bazıları var, namluya kalpleri sürülü
tek kuş vuramıyorlar çünkü
çünkü onlar öfkede usta, pusatta toy

Suya inen maral sürüleri
bir zamanlar koridorları inletmiş olan
şimdi koyak başlarında söylenen
marşlarla ürküp kaçışıyor

Şimdi geceyi tarayan hain radarlar daha tedirgin
ilk cayırtıya uçuşuyor helikopterler
deşilen irine üşüşen kara sinekler gibi

Yasakçılar iniyor pınarlara
şafaktan ve kadınlardan önce
daha da muhkemleştiriliyor hainin kağıttan kalesi
fazla derinde değil su, sıragöllerin buzu çözüldü çözülecek...

8.

Ve şimdi bazıları var, hayat yedi renkli topaç
göğe bakan bir pencere ve kırlangıçlar yetiyor minnacıklara
Kelebek resimleri kesiyorlar Ernesto'nun yanına
İnce olmasına ince, ama epey dolanmış
iplikleri şiirle hayatın arasına

Cumartesi günleri şiir oynuyorlar
dinamiti savurmak için kalkan kolun
dalındaki ham meyvayla!

Namlu! Yiğit sözcük şiirlerinde
şu bir Anadolu şehrine girmekte olan trende
parmak ucunu kavurmakta olan namlu!

Aşk!
Gelin anlaşalım Gelgeç Hanım'lar, Fotoroman kızları
sinematek üyesi Bayan Entellektüeller!
Salya yağmurunda bile diline pranga vuranların
yüreğindeki arzu-
- aşk değil öyleyse!

Kavga!
Durmadan kıvranan
toprak yiyip bok çıkaran
sonu başından habersiz

kör, umutsuz
isterik, erselik, dönek yaratık, kavga
öz çocuğunla, karınlaysa
biz kavga kaçağıyız!

«Ay, şiirin ak mermerinde polemik bu...
«Ay, kulemiz sarsılıyor, yağlı kemik-
-ten olacağız...»

9.

Ve olması gereken kıvılcımdan öte
bir yanda boydan boya fabrikalar sevinç tezgâhı
bir yanda ufku delip giden atlarıyla Beethoven
barikatlarda yitirilmiş canlar pahası

«Demdir bu» demiş de şair, dinamit koymuş şiirine
bir gelin kadar alımlı dünyaya
dokuz ay on gün önceden sütlü ceviz yedirir gibi...

10.

Aşkını yokluyor yarin
Haydi düğün elbiseni giyin
ve biraz gül topla ayrılık saatine

Haydi, aşklar cephelerde ispat ediliyor
uzak - doğuda, orta-doğuda, ana-vatanda
Düşün ki ufak pınarlar kururken
yağmurlarla asileşiyor ırmaklar...

İLHAMİ DEMİR

türkiyede üreten sınıflara kaba bir bakış

«Her tarihi dönemin ekonomik üretimi ve zorunlu olarak bundan çıkan toplumsal biçimlenme, o dönemin politik ve düşünce tarihinin temelini teşkil eder; ve bunun sonucu olarak (ilkel komünal toprak mülkiyetinin ortadan kalkmasından bu yana) **bütün tarih** sömürülen ile sömüren egemen olan ile egemen olmayan sınıfların toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarındaki mücadelelerinin yani **sınıf mücadelelerinin tarihidir.**»

«Tarihi bakımdan belirlenmiş bir sosyal üretim sistemi içinde kendilerine has bir yeri olan, üretim araçlarıyla, çoğu zaman kanunla tesbit ve tahkim edilmiş, kendilerine has münasebetleri bulunan; sosyal iş organizasyonunda kendilerine has bir rol oynayan ve dolayısıyla mevcut kamu servetlerinden kendilerine has yollarla ve kendilerine has büyüklüklerde pay alan geniş insan grûplarının herbirine **sınıf** denir. Sınıflar belli bir ekonomi rejimi içinde işgal ettikleri yerin farklı olmasından dolayı biri diğerinin emeğine sahip çıkabilen insan gruplarıdır.»

Tarihsel gelişim açısından embriyon halinde proleteryanın doğuşu işgücünü ve yeteneğini özgür bir şekilde satma ortamına sahip mülksüzleşmiş köylünün ticari sermaye ve manüfaktür sanayine hizmetiyle ortaya çıkar. Meta üretiminin ve sermaye temerküzünün giderek gelişmesi zamanla artan bir biçimde işgücüne olan ihtiyacı yükseltmiştir. Ticari sermayenin yabancı ülkelerle ekonomik ilişkileri sonucu ve nüfusun özellikle kırda temerküz edişi bir ihtiyaç fazlası doğurmuş ve bu ihtiyaç fazlasını o güne kadar mevcut üretici güçlerin karşılayamayacağı düzeye ulaştırmış; lonca sisteminin çöküşüyle birlikte manüfaktür üretiminin gelişmesini hazırlamıştı. «Başlangıcından itibaren en basit ve kaba cinsten de olsa bir makinanın mevcut olmasını gerekli kılmış olan emek çok geçmeden gelişmeye en elverişli unsur olduğunu gösterdi. Kendi ana işlerinin dışında giyecek temin etmek için, köylülerin kır yerinde

gösterdikleri bir faaliyet yani dokumacılık, ticari ilişkilerin gelişmesi sayesinde değişikliğe uğrayan ve büyük gelişmeler gösteren bir çalışma şekli olarak ortaya çıktı. Dokumacılık ilk manüfaktürdü ve ana manüfaktür faaliyeti olarak kaldı. Nüfusun artması nisbetinde çoğalan kumaş talebi, o hızlanan dolaşım sayesinde tabii sermaye birikimi ve sermayenin paraya dönüştürebilirliğinin başlaması, bundan doğan ve ticaretin yavaş yavaş gelişmesi tarafından teşvik edilen lüks ihtiyacı, dokumacılığa, nicelik bakımından olduğu gibi nitelik bakımından da gelişmesi yönünde etki yaptı ve bu sanayi kolunu o güne kadar varolagelen üretimin sınırlarından dışarı çıkardı. Kendi ihtiyaçları için dokumacılık yapan ve bu faaliyete devam eden köylülerin yanı sıra, dokudukları kumaşlar iç pazarın tümüne akıtılan ve çoğunlukla dış pazarlara da gönderilen yeni bir şehir dokumacıları sınıfı ortaya çıktı.

Manüfaktür ve onun çeşitli dallarında yapılan üretimin ürünlerini pazarlayarak gelişen **ticari sermaye** giderek devlet üzerinde etkinlik kazanmaya başlamışlardır. Üretici güçleri aşan ihtiyaç talebi, büyük sanayii yaratarak çeşitli icatlarla tabiat kuvvetlerinin sanayi amaçları için kullanılmalarını, üretimin makinalaşmasını ve daha gelişmiş bir iş bölümünün doğmasını sağlayarak kapitalist üretim biçiminin temellerini atmıştır.

Dünya tarihini ilk olarak gerçek bir şekilde büyük sanayi yarattı. Ve bunu bütün medeni milletleri her ferdini, ihtiyaçlarını tatmın etmek bakımından dünyanın geri kalan bütününe bağımlı kılabildiği ölçüde gerçekleştirdi ve böylece milletlerin daha önceki o tabii yalnızlığını ve bir başınalığını ortadan kaldırdı. Büyük sanayi kurabilen her ülkede işçi sınıfı nicelik ve nitelik bakımından gelişebilmiş kimi yerlerde ekonomik ve siyasal bir güç olarak kendini göstermiş, tüm olarak halkın iktidarını kurmuştur. Kimi yerlerde de ekonomik alandaki gücünü siyasi alana aksettirememiştir.

Ticari sermayenin ve manüfaktür sermayesinin gelişen kapitalist süreç içerisinde banka sermayesi ve sanayi sermayesi olarak kendini göstermesi, tırtıl halindeki kapitalistin tam gelişmiş kelebek halindeki kapitalist; gündelikçi işçi durumundaki mülksüz köylünün, günümüzün sanayi işçisi haline gelmesini sağlamıştır.

Türkiye gibi geri bıraktırılmış ülkelerde işçi sınıfının ve kapitalistin gelişmesi kendi ülkesi koşullarına özgü bir süreç izler. Geri bıraktırılmış ülkelerde ticari sermaye giderek artmış; fakat manüfaktür sanayii, iç dinamiği belirleyen ülkenin ekonomik ve siyasal yapısı ve dış dinamiği belirleyen emperyalist olgu gereği sanayi devrimini yapamamış ve ağır sanayini kuramamıştır. Dolayısiyle geri bıraktırılmış ülkenin ka-

pitalist tipinde sanayici karakter güdük kalmış, buna bağlı olarak da, sömürü de temel, ticari artı değere el koymak olmuştur. Yine iç ve dış dinamiğin belirlemesinden ötürü işçi sınıfı gerçek sanayi işçisi olamamıştır.

Osmanlı toplum düzeni üzerine yapılan araştırmalar 16. ve 17. yüzyıllarda önemli ölçüde tefeci bezirgan sermayesinin doğduğunu ve bu sermayenin belirli ellerde toplandığını göstermektedir. Aynı dönemlerde doğu ile batıyı birleştiren ipek yolu üzerinde büyük gelişme merkezlerinin doğduğu, bu yerleşme merkezlerinde el zanaatlarının geliştiği ve bazı merkezlerin zanaatlarında iyice uzmanlaştığı görülmüştür. Lonca sisteminin çöküşünden sonra manüfaktür üretimine geçilmiş; özellikle demircilik, dokumacılık, gıda ve tekne yapımı kollarında önemli ölçüde yatırımlar yapılmıştır. Yatırımlarda başlangıçta tefeci bezirgan sermayesinin, merkezi feodal devletin ve gelişkin lonca sahibinin payları mevcuttur. Fakat bütün bu girişimler köklü batı kapitalizmi karşısında iç ve dış pazarda tutunamamıştır. Kolonyalist metotla elde ettiği ucuz ve bol hammadde ile ucuz maliyetli meta üretebilen; ekonomik alanda gittikçe gerileyen feodal devletten ayrıcalıklar koparan batı kapitalizmi, manüfaktür tipinde yapımevlerine büyüme olanağı tanımamıştır. 1850'den önceki yıllarda Bursa 25000 okka ipek işleyen 1000 tezgaha sahipken yukarıdaki nedenlerden ötürü işlenen ipek miktarı 4000 okkaya, tezgah sayısı ise 75'e düşmüştür. Aynı nitelikteki hızlı düşmeler diğer yerleşme merkezlerinde de göze çarpmıştır. Yapımevleri sayısındaki bu hızlı düşüş belli miktarda üreticinin mülksüzleşmesi ve çok sayıda işçinin işsiz kalması anlamını taşır.

Başlangıçta sömürüsünü meta ihracına dayandıran batı kapitalizmi sonraları bunu sermaye ihracı şekline dönüştürmüştür. Ülkeye giren yabancı sermaye en kolay ve en tatlı kâr elde edeceği alanlara yatırılmıştır. Örneğin demiryolları yapımı, bankacılık belediye işletmeleri ve benzerleri. Yatırımların sanayiye ayrılan kısmı çok az bir yekûn tutmaktadır. Ülkenin giderek batı emperyalizminin pazarı durumuna düştüğü bu yıllarda İttiaht ve Terakki küçük burjuva reformist niteliği ile kurulu düzene örgütsel olarak karşı çıkmıştır. Bu dönemde gıda ve dokuma sanayinin istihdam ettiği, nicelikçe ve nitelikçe zayıf bir işçi sınıfı görülmektedir. Bu zayıflığa rağmen işçi sınıfı içersinde ekonomik ve politik alanda örgütlenme çalışmaları göze çarpmaktadır. İttihat ve Terakki döneminde ekonomik bünyenin iyice batı emperyalizminin güdümüne girmesi işçi sınıfı hareketlerine karşı konulan tedbirleri daha da arttırmış ve düzmece bir örgütle 1917 Stockholm Milletlerarası Sosyalist Kongresine katılmak isteyecek kadar provokasyona başvurmuştur.

Birinci Emperyalist Evren savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti'-

nin ekonomik ve politik kaburgası çatırdayarak enkâz haline gelmiş ve bu enkâz üzerinde yepyeni bir Cumhuriyetin maddi temellerini hazırlayacak olan Kurtuluş Savaşı başlamıştı. Kurtuluş Savaşı sırasında küçük çapta, fakat çok sayıda sınıfsal örgütün kurulduğu, bu örgütlerden bazılarının emperyalistlere karşı verilen Kurtuluş Savaşına kendi güçlerince katıldıkları görülmüştür. Bunlar arasında Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası Kurtuluş Savaşında canla başla çalışmış, özellikle İstanbul'daki cephanelikler basılarak ele geçirilen silah ve mermilerin Anadoluya taşınmasında baş rolü oynamıştır.

Zaten zayıf olan işçi sınıfı Kurtuluş Savaşı sırasında doğal olarak biraz daha zayıflamıştır. Savaştan galip çıkan halkımız ekonomik sorunlarına tutarlı bir çözüm bulma çabalarına girişmiştir. 1923 te toplanan İzmir İktisat Kongresinde ülkenin ekonomik sorunlarına değinilmeye çalışılmış, fakat işçi ve köylü, memleketin efendisi sayılmasına rağmen bu kongreden pek yararlı çıkmamışlardır. Örneğin İşçi Bayramı kabul edilmiş, ücretlerin muntazam ve nakden ödenmesi, hayat sigortasının yapılması, işverenin sigorta primlerini ödemesi garanti altına alınmıştır. Fakat grev yapma ve sendika kurma hakları korunmamış, «zavallı yurdun pek çok ihtiyacı olan kapitale karşı güven beslemeleri, kapitalistlerin sözünü dinlemeleri ve tehdit edici bir güç değil; varlık ve zenginlik yaratan bir güç haline gelmeleri» tenbihlenmiştir. Mustafa Kemal çok daha önceleri ve 1937 de B. Millet Meclisi açış nutkunda şöyle diyor: «...Bu siyaset ve rejimde önemle yer alabilecek noktalar başlıca şunlardır: Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez br mahiyet almasını ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini, arazinn bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lazımdır.» Fakat buna rağmen o dönemlerde bir türlü köylüyü topraklandırma kanunu çıkarılamamıştır.

Cumhuriyet dönemi Türkiyesinde büyük yerleşme merkezlerinde toplanmış olan belli başlı fabrikalar, konut inşa sanayi, gıda sanayi, tekstil sanayi, tekel ürünleri sanayi gibi iş kollarında üretim yapıyordu.

Sayısı 350'ye varan bu fabrkalarda ve fabrika sayılamayacak küçük yapımevlerinde: İşletme sanayine ilişkin 60000, Maden yataklarına ilişkin 45000, Nakliyatla ilgili 56000, Demiryoluna ilişkin 20000, Gıda sanayine ilişkin 40000, yani toplam olarak 221000 ücretli işçi çalışmaktadır. Tarım kesiminde ise ırgat denilen mülksüz 200000 tarım proleteri, yanı sıra hem küçük çapta özel mülkiyetini koruyan ve hem de ırgatlık yapan yoksul köylü, yarı proleter olarak 600000 kişi çalışmaktadır. Ticaret

hizmetinde çalışan ücretli işçi sayısı 200000 ve çeşitli hizmetlerde görevli ücretli işçi sayısı ise 270000 dir. Cumhuriyetin onuncu yılında 17 milyon olan Türkiye nüfusunun ancak 1,5 milyonu ücretli işçidir.

Kendi açısından verimsiz bir şekilde gelişen ülke ekonomisi nispi olarak işçi istihdamının artmasını sağlamış fakat giderek büyüyen işçi sınıfının gerçek sözcüsünün varlığına müsaade edilmemiştir. Zaten 1940 lardan sonra emperyalist olgu kendisini ABD nin kişiliğinde göstermiş ve tekelci sermayenin politik iktidarını da kurma yolunda geniş çalışmalara girişmiştir. 1950 lerden sonra sahte bir demokratik ortam yaratılmış, tekelci sermaye sözcüleri tarafından ülkeden yoksulluğun kaldırılacağı ve ekonomik hamleler yapılacağı vaadedilmiş, fakat çok geçmeden işçi ve yoksul köylülüğün sözcüleri tarafından dile getirilen yoksulluğun kaldırılması yöntemlerine şiddetle karşı çıkılmış ve söz konusu sözcüler zor kullanılarak susturulmuşlardır. Tamamiyle ithalata dayalı sanayi kolları geliştirilmiş, ülkenin hammadde kaynakları tekeller eline teslim edilmiş, ideolojik olarak da, ekonomik alanda yapılanları meşru kılacak tezlerin geniş çapta propagandası yapılmış, polis ve gizli servis kadroları kabartılmıştır. İşçinin en dar anlamda ekonomist mücadelesi bile polis ve grev kırıcılar yoluyla önlenmiştir. Ülkenin dışarıya olan borcu giderek artmış, alınan krediler eski kredilerin faizini ödemek üzere harcanmaya başlanmıştır. Gençlik ve aydın kesim içinde ülkenin ekonomik ve siyasal hayatının çöktürülecek biçimde sevkine karşı çıkanlar olmuş, aynı hain iktidar tarafından denetim güçleri kullanılarak, her ülkenin el üstünde tuttuğu üretken ve dinamik genç kafalar susturulmuştur. Fakat bu durum daha fazla devam edememiş düzen değişikliğini isteyen aydın kesim ve bu aydın kesimin zorladığı silahlı kuvvetler, tekelci kapitalist - tefeci bezirgan - toprak ağası ortak iktidarını alaşağı etmiştir.

27 Mayısla birlikte büyük sermayede bir tedirginlik, iktidarın el değiştirmesini izleyen ilk üç yılda yatırımlarında bir durgunluk göze çarpmıştır. Bu şekilde davranmakla yeni politik iktidarın büyük sermayeye karşı nasıl tavır alacağı gözlenilmek istenmiş ve millileştirme politikasının yanında borçları inkâr politikasının yine bu politik iktidar tarafından gündeme alınıp alınmayacağı sorusuna cevap getirilmek istenmiştir. Ancak kuramsal olarak, özel sektör yanında kamu sektörüne ağırlık veren **iktidarın sınıf temelinden yoksun oluşu öznel niyetlerin uygulama alanına dökülmeyişini getirmiş** ve büyük sermaye, yatırımlarını artan bir şekilde gerçekleştirmede sakınca görmemiştir.

Tamtakır bir bütçe ve maddi servetle 27 Mayıs sonrası yıllarını karşılamaya çalışan ülkede işçi sınıfı en fazla zarar gören sınıf olmuş, yoksul köylünün ve küçük üreticinin mülksüzleşmesi nispi bir artış gös-

termiştir. İşsiz sayısı 1953 ten bu yana % 120 artarak 550000'e ulaşmıştır.

Ülkede fiyatlar alabildiğine artmış fakat buna oranla işçi ücretlerindeki artış çok az olmuştur. 1960 - 65 yılları arasında ülke fiyat endekslerindeki % 30 - 35 artışa karşılık işçi ücretleri artışı % 17 oranında kalmıştır. Hal böyleyken bir de işçiye ücreti, ayni yollardan ödenmek istemiş ve sosyal imkanlar torbasının ağzı iyice kısılmıştır. İşçinin en doğal ihtiyacı olan hayat ve ihtiyarlık sigortası işçilerin tümüne uygulanmamış, belli bir kısmı, kaçak çalıştırıldığından, bu olanaktan yoksun kalmıştır. Her işgücünün günlük istihdamı kanuni sınırlamanın çok üstünde tutulmuş, fazla çalıştırılmaktan, eksik iş güvenliği ve teknik bilgisizlikten ötürü iş kazaları % 100 oranında artmıştır. 1963 S. S. Kurumu istatistiklerine göre 62800 iş kazası ve 420 ölüm olayı tesbit edilmiştir.

Artan işsizlik ve istihdam eksikliği ucuz işgücü avcısı emperyalistlerin yararına olmuş, ülkeden dışarıya kafa ve kol gücü akmaya başlamıştır. 1960 lardan günümüze kadar 750000'e yakın, çeşitli nitelikte işçi emperyalist ülkelere göçmüştür. Ülkemiz ve işçi göçünü çeken ülke arasındaki hayat standardının nisbi farkı gayri resmi yollardan hayli kabarık sayıda işçiyi ülke dışına itmiştir. Bu resmi ve gayri resmi işçiler göçtükleri ülke işçisine zararlı oldukları gibi, beri tarafta ülke içersindeki işçi dinamizminin büyük ölçüde pasifleşmesine etki etmiştir.

Kırlık bölgelerde mülksüzleşme sürecinin hızlanması ve artan ihtiyaç, şehirlere yarı proleter göçünü hızlandırmış, kapitalistin bu işgücünü ucuza istihdamını sağlamış ve ülkenin metropollerinin, burjuva anlamındaki imar anlayışına tamamen ters düşecek, özünde kocaman işçi sınıfının ana sorunlarından biri olan konut (gecekondu) sorununu ortaya çıkarmıştır. 1973 yılında ülkede DPT istatistiklerine göre 1268100 topraksız ve 2220356 yoksul köylü ailesi vardır. Bu nüfusun metropollere göçleri aynı yıllarda gecekondu nüfusunu 2750000'e gecekondu sayısını 600000'e yükseltmiştir. Bu duruma göre toplam şehir nüfusunun % 27 si gecekondu nüfusu tarafından oluşturulmaktadır. Yine aynı göç 1972 yılında DPT istatistiklerine göre 1600000 işgücü fazlasını ortaya çıkarmıştır.

Ülke içersinde sanayinin ağır sanayiye dayalı mamul madde sanayii olmayışına üretim araçlarının üretimi gerçekleştiremeyişine, tarım kesiminde de planlı bir üretim tekniğinin; sanayinin gerekli zırai donanımı sağlayamaması yüzünden, uygulaanmayışına bakılacak olursa işçi sınıfının nicelik ve niteliği hakkında bazı şeyler söyleyebiliriz. **Bir sınıfın yalnızca içinde bulunduğu ekonomik duruma ve niceliğine bakarak o sınıfın**

niteliği hakkında yargıya varmak kendiliğinden gelmeci ekonomist tezdir. Bu yüzden yukarıdaki verilere dayanarak ücretli işçi kesimi içinde çoğunluğun özel mülkiyete karşı tutkusunu yitirmediğini ve ülke içersinde yarı proleterlerin yaygın ve verimsiz bir işgücü olarak boy gösterdiğini söylemekle yetineceğiz. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti koruyan yasal düzen içersinde, sınıf kutuplaşmasının keskinliğine bağlı olarak bütün sınıflar için özel mülk edinmenin maddi veya hukuki temeli vardır. Bu maddi ve hukuki temel hükümran sınıf içersinde gerçekten birarada mevcuttur. Oysa üretim içersinde bütün işgücüyle bulunan proleterler ve hiç bir zaman üretime katılmayan lumpenproleterler için üretim araçları üzerinde mülk edinmenin yalnız hukuki yanı vardır. Maddi temelden yoksun bu hukuki yanla ve fakirlikten milyonerleşmiş ender kapitalist örneklerle, üretim araçlarını özel mülk edinme zenginliğine sahip olmayan sınıflara, kapitalist düzenin sevimliliği ve zenginleşmeye olanak tanıdığı telkin edilir. Özet olarak, geri bıraktırılmış ülke halkının üreten fakat emeğinin karşılığını alamayan sınıfları tam bir proleterleşme süreci içerisine girememişse hakim sınıfların uyguladığı ideolojik baskının etkisi altında kalarak, ekonomik ve siyasal bir güç olarak kendilerini gösteremezler. **Şu esastır ki üretimin gerçekleştirilmesi ve üretimin sonuçlarının üleştirilmesi, üretimi yapanların eline teslim edilmedikçe üretimde başıbozukluk ve mülkiyetin kişilerin elinde toplanması kaçınılmaz olacaktır.**

Üretim süreci içersinde özel mülklü yanı ve ücretli işçi yanı birlikte taşıyan yarı proleterler, salt işçi yanı ile gözüken proleterler, gitgide artan bir şekilde artı-değere el koyan kapitalist karşısında iyice mülksüzleşir, ekonomist mücadeleden başlayarak, siyasi mücadeleye girerler. Bu mücadele zincirinde üreten sınıfın elindeki silah fiilen üretici oluşudur. **Üreten; yani satacak başka bir şeyi olmadığından, pek çeşitli düzeyde işgücünü ve yeteneğini kapitaliste, tasarruf serbestisi içersinde satan kişi,** sosyal yönden, kendi sırtından en büyük kazancı sağlayan sınıfa, aynı zamanda en büyük zararı da verebilir. **Ekonomik olarak sendikalaşmış üretici sınıf, politik ve siyasi mücadelenin ve ekonomik mücadelenin ayrılmaz diyalektik bütünlüğünü görebilen önderleri doğrultusunda hareket ederek sendikal örgütlenmeyi aşar.** Çünkü artık üretim süreci ve geçirdiği deneyler ona (üreten sınıfa), ekonomik gücünü siyasal güç olarak kurumlaştırmayan, mücadelenin çok yanlı diyalektik bütünlüğünü kavramayan bir sınıfın, gittikçe artan bir şekilde sömürülerek insanlıktan uzaklaştırılacağını iyice öğretmiştir.

Not : Makalede istatistiksel bilgiler en düzgün olan sayıya yuvarlatılmıştır. İstatistik sonuçlarını doğrudan doğruya aktarmak yerine, bu sonuçların yardımıyla elde edilecek sentezlerin aktarılması uygun görülmüştür.

ENVER TUNABOYA

kırsal alanda tefeciliğin işleyiş biçimleri

(GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ)

GİRİŞ :

Tekelci sanayi sermayesinin kendi sermaye birikimini hızlandırmak amacıyla bilhassa son dönemde izlediği politika, kırsal alanda 6,5 - 7 milyar liralık bir sermaye birikimine sahip olan Tefeci - Tüccar unsurların ekonomik gücünü belli bir ölçüde sarsmakla birlikte, bu unsurlar günümüzde özellikle tarımda, ekonomik etkinlerini sürdürmeye devam etmektedir. Nitekim ekonomik etkinliklerin doğal bir sonucu olarak da kitlelerin politik tercihlerini önemli ölçüde etkiledikleri son seçimlerde bir defa daha ortaya çıkmıştır. (CHP ve TBP oyları dışında, kırsal alanda diğer partilerin aldığı oylarda değişik oranlarda da olsa bu politik etkinin izleri çok belirgindir.)

Tekelci sanayi sermayesinin izlediği politikanın en belirgin iki örneği, sanayi üretimine ucuz hammadde sağlamak amacı güden taban fiyatlarının düşük tutulması politikası ile bankaların büyük tüccar - tefeci yerine Tekelci sanayi kapitalistlerine kredi ağırlığı tanımasını sağlamaya yönelik sermaye piyasası kanunudur. Taban fiyatları meselesi, «milli çıkarlar», «topyekûn kalkınma için fedakârlık» gibi demagojik sloganların da geniş ölçüde kullanılmasıyla tekelci sanayi sermayesinin çıkarları doğrultusunda halledilmesine rağmen, sermaye piyasası kanunu, büyük ithalatçı - ihracatçı tüccarların bankalar üzerinde yönetim kurullarını da kullanarak uyguladıkları baskılar dolayısıyla iki buçuk senedir mecliste görüşülmek üzere sıra beklemektedir.

Günümüzün Türkiye tarımında tefeciliğin işleyiş biçimleri konusunda bazı gerçekleri sergilemek amacını güden bu çalışmamızda, çeşitli tarımsal ürünlerin bahsedilen fiyatları, çoğunlukla 1967 - 1970 dönemi için-

de geçerli olmuştur. Biz, yazının yazıldığı tarih ile fiyatların geçerli olduğu tarihler arasındaki sürenin uzun bir tarihi sürecin sonuçlarını oluşturan ekonomik gerçekleri, ufak fiyat farkları vs. gibi bir takım ikincil faktörler dışında, değiştiremiyeceğine inanarak çalışmamızı yapmış bulunuyoruz.

XXX

1 — **Para olarak verilen tefecilik kredileri :** Bu kredileri ürün satışı karşılığında verilenler ve ürün satışına bağlı olmadan verilenler olarak iki kısımda inceleyebiliriz. Ürün satışı karşılığında verilen krediler pazar için üretilen tarmsal ürünlerin alım - satımıyla uğraşan tüccarlar tarafından verilir. Ürünler henüz tarladayken ya da ağaçtayken önceden tespit edilen ve ürünlerin pazardaki satış fiyatından mutlaka düşük olan bir fiyatla satın alınır. Bu şekilde, nakdî borçlanma yoluyla ürünlerin düşük fiyatla önceden satışına alivre satış adı verilir. **Bu tür tefeciliğin esasını fiyat farkı belirler,** ama buna düşük fiyatlı satış esnasında alıcı tarafından saptanan bir faiz de eklenir.

Üretici aldığı borç para karşılığında, kararlaştırılan miktarda ürünü vadesinde teslim etmek zorundadır. Eğer ürünler tüccara vadesinde teslim edilmezse üretici, ürünlerin karşılığını azamî pazar fiyatı üzerinden ödemek zorunda bırakılmaktadır. Örneğin odun kömürü yapan köylünün borçlandırılması mekanizması ile köylü, kömürlerini piyasa fiyatından daha düşük bir fiyatla alacaklıya teslim etmekle yükümlü tutulmaktadır. Ödeme vadesi uzadıkça, yani belirli yıl içerisinde kömür teslim edilmezse, faiz kömürün teslim anındaki fiyatı daha da düşürülerek arttırılmaktadır. [1] Bu tür tefecilikten etkilenen tarımsal ürünleri örneklerle görmeden, para olarak verilen diğer tefecilik kredilerine de bir göz atalım: Her hangi bir tarımsal ürüne bağlı olmaksızın belirli miktarda bir paranın faiziyle, belirli bir vadesi ya kıymetli taşınır mallar rehin alınarak, ya da bir ipotek karşılığı borç olarak verilmesi tefeciliğin en çok rastlanan biçimidir. Banka kredileriyle ilgili tefecilik işlemlerine de sık sık rastlanır.

Bir yazarımız, küçük üreticinin bu tür işlemler karşısında ne durumda kaldığını şöyle anlatıyor: «Banka kredileri de diğer imkânlar gibi mahdut bir zümrenin tekelindedir. **Bundan çoğunlukla toprak ağaları ve büyük tüccarlar yararlanırlar.** Köylüler ve fakir yurttaşlar ancak 200 - 300 lira gibi gülünç bir miktar alabilirler. Bunu da hiç bir işte kullanamazlar. Çünkü bu miktar harcama işlerinde kullanılabilir. Doğu köylüsü de bu parayla evine biraz öteberi, karısına ve çocuklarına birer entari, kendisine de bir şalvar, bir cizlavet alır. (Doğu'nun bazı yerlerinde Gıslaved marka lastik ayakkabılara böyle denir.) Elinde ya bir kilo şeker pa-

rası kalır ya kalmaz...... Seneye banka parayı ister; tabii faiziyle birlikte. Fakat köylü bu parayla bir iş yapmamış ve onu arttırmamış ki getirip hemen yatırsın. Çaresiz gidip bir zengine yalvarır, bir kaç gün vadeyle borç para alır ve bankaya yatırır. Bazıları bu bir kaç gün için bile borç para bulamazlar ve faiz ağalarından faizle almak zorunda kalırlar. Bir kaç gün sonra yine bankadan para alır, bu sefer de götürür tüccara ya da faiz ağasına borcunu öder. Artık her yıl bu böyledir. Köylü bu tuzağa bir defa girdi mi artık kolay kolay kurtuluş yoktur» ([2]). Doğu ve Güneydoğu Anadoluda tarımsal faaliyet dışında kaçakçılık ve hayvan ticareti gibi alanlarda da tefecilik yaygındır. Aynı yazar, ağaların bankalardan para alarak tefecilik yapması konusunda da şunları yazıyor: «Ağa köylülerini bankaya götürür, hepsinin adını yazdırır, para dağıtılınca onlara da ikişer üçer yüz lira verilir. Köylüler banka veznesinden alırlar, kağıtlara parmaklarını basarlar... banka kapısından dışarı çıkar çıkmaz aldıkları parayı olduğu gibi ağaya devrederler. Köyde kaç kişi varsa ağa hepsine bu oyunu oynar. Bankaya karşı borçlu olan köylüdür, fakat parayı cebine indiren ağadır. Vadesi gelince parayı yatırıp yatırmamak ağanın vicdanına bağlıdır... yatırmazsa banka ne ağayı tanır ne de paşayı. O köylünün yakasına yapışır ve parayı ondan alır. Bu oyunda şeyhler de ağalardan geri kalmazlar. Onlarda müritlerinin başına çorabı örerler. Mürit bankadan yine kendi adına parayı alır ve şeyh'e verir.» ([3]).

Para olarak verilen tefecilik kredilerinde faiz şu iki yolla alınmaktadır.

1 — Borç para verilirken faiz tutarı ana borcun üzerine eklenerek, ona borç miktarı kabartılmaktadır.

2 — Veya faiz tutarı verilen paradan düşürülerek önceden gerçekleştirilmektedir. Ay üzerinden faiz hesaplarına en fazla kasaba tüccar, manifaturacı ve sarraflarının verdiği kredilerde raslanmaktadır. Verilen borçlarda borcun miktarına, üreticinin durumuna, ürünün çeşidine göre çeşitli farklılıklara raslanmaktaysa da bu borçlarda aylık faiz oranının % 3 olduğu söylenebilir. Azami haddin belli bir sınırı yoktur. Çeşitli bölgeler hakkındaki veriler, aylık faiz oranının % 10 - 15 hatta daha fazla olabildiğini göstermektedir. ([4])

Para verilmek suretiyle yapılan tefecilik kırsal alanda mülksüzleşmeyi hızlandırmakta; gün geçtikçe daha fazla sayıda küçük toprak sahibi köylü ortakçı ya da tarım işçisi olmak zorunda bırakılmaktadır.

Tarımsal ürünlerde tefecilik:

PAMUK :

Türkiye'de 250 bin aile pamuk tarımında çalışmakta, 200 bin aile de pamuk tarımında işçilik yapmaktadır. 1967 rakamlarına göre en çok pamuk yetiştiren iller sırayla Adana, Aydın, Manisa, İzmir, Hatay, Mersin,

Antalya, Muğla Maraş Denizli Balıkesir Adıyaman, Gaziantep, Diyarbakır ve Elâzığ'dır.

«Söke'de pamuk ekicisinin tarla kendisinin ise dekar başına maliyeti 249 lira, dekar başına sağladığı ürün bedeli 333,90 liradır. Ekicinin emeğine karşılık dekar başına 84,90 lira kalmaktadır. Eline geçen bu sınırlı gelirin yanısıra üreticinin krediye ihtiyacı vardır. Ziraat Bankasından ve kooperatiften ise ihtiyacının ortalama dörtte birini karşılayabilmektedir.» (5) Diğer ihracat ürünlerinde de işleyen bu mekanizma küçük üreticiyi çaresiz olarak tefeciye başvurmaya zorlatmaktadır. «50 dekarlık bir araziye sahip olan köylünün dekar başına faiz yükü 66.60 lirayı bulmaktadır. Böyle bir çiftçinin dekar başına kazancı 18.30 lira, toplam yıllık geliri 815 liradır. Tefecinin meşrulaşan gasbı, faiz yükü binmemiş olsaydı çiftçinin geliri 4245 lira olacaktı.» (6) Pazar için üretilen tarımsal ürünlerin üretiminin artması tarım alanında kapitalizmi geliştirirken tefeci - tüccar sermaye de bu ürünlerden elde ettiği kârlarla etkinliğini sürdürmektedir. Banka kredilerinin çoğunun bölgesinin tüccar ve ağalarına verilmesi küçük üreticilerin kredilerden yararlanmasını engellemekte, küçük üertici mecburen krediyi tüccar veya ağadan yüksek faizle alabilmektedir.

«Sökenin ziraî kredi ihtiyacı 59 milyon lira civarındadır. Halbuki bankaların Söke'de kredi plasmanları en kabadayı hesapla 10 milyon lira kadardır.» (7) Ayrıca bankaların çoğu da mevcut kredileri ancak tüccar kefâletiyle vermektedirler. Bu durumda üretime devam edebilmek için gerekli olan 49 milyon liralık kredinin tefeci - tüccardan sağlanması zorunlu olmaktadır. Pamuk üretim tekniği ilerledikçe üretici, birim ekim alanı başına daha fazla masraf yapmak zorunda kalmakta, bankaların kredi yetersizliği, mevcut kredilerin ise o bölgenin ekonomik ve politik olarak güçlü unsurlarına verilmesi üreticiyi artan üretim masraflarını karşılamak üzere tefeci - tüccarlara başvurmaya zorlanmaktadır. Diğer tarımsal ürünlerde olduğu gibi pamukta da satış alivre olarak yapılmaktadır. Bu alanda 117 ihracatçı senede ikişer milyon lira kazanırken, 250 bin pamuk üreticisi ailenin de eline yılda 800 - 900 lira civarında para geçmektedir. Örneklerden de anlaşıldığı üzere; kapitalist tarım üretiminin önemli bir bölümünü oluşturan pamuk üretiminde tekelci kapitalist - tefeci - tüccar işbirliği küçük üreticiye karşı dayanılmaz bir baskı şeklinde belirmekte, gitgide daha fazla sayıda küçük pamuk üreticisi pamuk işçisi durumuna gelmektedir.

FINDIK :

Bugün Türkiye'de fındık üretimiyle uğraşan aileler 2,5 milyonluk bir nüfus meydana getirmektedirler. Ortalama bir toprağa sahip fındık

üreticisi aile yılda 200 kilo fındık elde etmekte bunu kilosu ortalama 5 lira civarından satmaktadır. Yıllık gelir olarak ellerine geçen 1000 lira ile bu üretici ailenin geçim durumunun ne olacağı açıktır. Bu ailelerin yıllık tüketim masrafları çıkınca geriye kalan çok cüzî bir parayla yeniden üretime geçemeyecekleri ve bundan dolayı da tefeci - tüccar kredisine başvuracakları da çok açıktır. Örneğin Ordu'da fındık üreticilerinin % 95'i tefecilere borçludur. Bu da Ordu civarındaki üretimden elde edilen 300 milyon liradan kimlerin yararlandığını gösterir.

«Tefeciliğin çoğu hallerde alivre satış şeklinde işlediği gözlemlenebilmektedir. Alivrecilere 525 kuruş civarında satılmış olan fındığın 1966 da Hamburg borsasında 100 kilosunun fiyatı 122 dolar idi.» (8) Fındık üreticisini tefecilerin elinden kurtarmak amacıyla kurulmuş olan Fiskobirliğin de kuruluş amacından saptığı ve son zamanlarda sık sık söylendiği üzere «çiftcik ağalığına benzer biçimde idare edildiği» görülmektedir. Örneğin «1969 yılında fındık üretimi için kilo başına 600 - 650 kuruş arasında bir fiyat tespit etmesi hükümetten istenmiş, bu uyarıları dikkate almayan hükümet Fiskobirliğe piyasayı 470 - 580 kuruştan açmıştır. Çok borçlu olan üretici hemen elindeki fındığı satmak zorunda kalmış, bu fındık tüccarın deposuna girer girmez kabuklu fındık fiyatı 720 kuruşa yükselmiş, 150 kuruşa yakın bir yükselme karşısında sadece 1969 yılı ürününden 200 milyon liranın üzerinde kâr sağlanmıştır.» (9) Bu alanda da bankalar ancak tüccar kefâleti karşılığında kredi vermekte, bu da tefeci - tüccara başvurma oranını yükseltmektedir.

TÜTÜN :

Türkiye'de 400 binin üzerinde aile geçimini tütün üretiminden sağlamaktadır. Bunların çoğu küçük toprağa sahip ailelerdir. Tütün üreticisinden hem iyi tütün üretmesi hem de üretimi arttırması isenmektedir. Üretimin genişlemesi halinde aile işgücü yeterli olmamakta, masraf artmaktadır. Teknoloji olarak tütün üretmeye yatkın olmasına ayrıca bu işte uzmanlaşmasına rağmen küçük üretici aracıların tahakkümü altında gitgide yoksullaşmaktadır. «(1968 rakamlarıyla) 82ihracatçı 70.132.443 kilo tütün satın almıştır. İhracatçı alınan tütünün % 15 ini ıskarta kabul ettiğinde geriye 59.612.568 kilo tütün kalmaktadır. Tütünün kilosu 7 liradan alınmakta ve üzerine 361 kuruş işletme masrafı eklediğinde tütünün kilosu ortalama 10.61 liraya gelmektedir. Ortalama ihracat fiyatı 11.75 lira olduğuna göre bir kiloda 114 kuruş net kâr elde edilmektedir. % 15 ıskarta da 1.519.865 kilo tuttuğuna, bunun alış fiyatı da 38 kuruş olduğuna göre 361 kuruş işletme masrafı eklendiğinde bir kilo tütün 399 kuruşa gelmektedir. Bu ikinci kısım tütünden de kilo başına elde edilen kâr 766 kuruş olduğundan 81. 634.152 lira kâr elde edilmekte. Birinci ve

ikinci kâr tutarları toplandığında toplam kâr 151.592.479 liardır. (Burada ıskarta olarak ayrılan tütünlerin ihraç fiyatları da 11.75 lira olmaktadır. çünkü bu ihraç fiyatını % 85 sağlam % 15 ıskarta olarak ayrılan tütünlerin tümü belirlemektedir.) ([10])

1968 yılında tütün alanında 52 İzmir firması yaklaşık olarak 456.8 milyon lira kredi almışlardır. Küçük üretici ise ancak yaşaması için yeterli miktarda kredi alabilmektedir. Tütün üretimi alanında suyun başını tutanlar hükümet tedbirlerinden yararlanan ve bankalardan ucuz kredi alan tefeciler, tüccarlar ve bu tüccarların ilişkide bulunduğu yabancı firmalardır.

ZEYTİN :

Memleketimizde 340 bin aile zeytincilikle uğraşmakta, bunlardan 66 bin aile ise geçiminin bütününü bu tarım alanından sağlamaktadır. ([11]) Bir dekar alanda ortalama 15 zeytin ağacı bulunur. Ürünün iyi olduğu yıllar her zeytin ağacı 15 kilo kadar zeytin verir. 5 kilo zeytinden bir kilo zeytinyağı çıkar. Edremit Zeytincilik Enstitüsünün hazırladığı rapora göre «Bir kilo zeytin üreticiye ilâçlama, budama ve çapalama masrafları dahil olmak üzere 85 kuruşa çıkar. Bu henüz ağaçtan toplanmamış halde bulunan zeytinin maliyetidir. Buna toplama nakliye ve yağ işleme değerini de eklerseniz bir kilo zeytinin maliyeti 110 kuruş olacaktır. ([12]) Tüccar ise zeytinyağını 500 - 530 kuruştan almaktadır. Köylü 5 kilo zeytinden bir kilo zeytinyağı çıkardığına göre maliyetine yapılan bir satıştır bu. Zeytinin elde edilmesi için yapılan çapalama, budama, toplama masrafları köylünün cebinden çıkmaktadır.

Tüccar aldığı zeytinyağını Tariş'e 600 kuruştan satıp kilo başına 50 kuruş kâr sağlamaktadır. Zeytinin yetişmesiyle ilgili bütün masrafları karşılayan küçük üreticinin aldığı parayla geçinememesi ve Tefeci - Tüccara baş vurması doğaldır. Zeytinin yetiştirilmesi için gerekli olan gübrenin kilosu ziraî donatım kurumunda 56 kuruştan satıldığı halde para yokluğundan alınamamakta ve Tüccardan vadeli olarak 75 kuruşa sağlamaktadır. ([13]) Zeytincilik alanında kredilerin büyük kısmını Tefeci - Tüccara veren Ziraat Bankasının tezgahlanan sömürüdeki payı önemlidir. Türkiye'de zeytinyağı ihracatıyla 7 firma uğraşmaktadır. (Hepsinin sahibi musevidir.) Bu firmalar merkezi İtalyada bulunan ve Dünya piyasasını elinde tutan büyük bir firmanın komisyoncusu durumundadır. İhraç fiyatları 550 - 650 kuruş arasında olan zeytinyağı İtalya'da 14 - 18 lira arasında satılmaktadır. ([14]) Tefeci - İhracatçı Tüccar sömürüsüne kurban giden küçük zeytin üreticisi giderek mülksüzleşmekte ve tarım işçisi durumuna gelmektedir. Büyük zeytin tarlalarında sadece o bölge halkından tarım işçileri değil, örneğin Manisa'dan, Çukurova'dan gelen

tarım işçileri de çalışmaktadır. Ücretler gündelik 10 - 20 lira arasında oynamaktadır.

Tefecilik işlemleri, hayvancılık ve hayvan ürünleri alanında da önemli rol oynamaktadır. Bilhassa Doğu Anadolu'da doğacak hayvanı daha anasının karnındayken satın alma işlemi çok yaygındır. Kışın dara düşen küçük köylüye ilkbaharda doğacak kuzusu için ağa, şeyh, kasaba tüccarı tarafından çok az bir para ödenmekte, sonra da baharda doğan kuzular alınıp pazarda satılarak % 200 - 300 kâr elde edilmektedir. Hayvan yağları küçük köylü tarafından pazara götürüldüğünde Tüccar tarafından çok düşük fiyat biçilmekte, köylü mecburen mallarını düşük fiyatla satmak zorunda kalmaktadır. Pazarda hayvan alım - satımında uygulanan tefecilikte ise; birbiriyle anlaşan iki alıcı, sahici bir pazarlık havası yaratmakta, bu yolla ikisi de düşük fiyat vererek hayvanlar kapatılmaktadır. Yine Ayçiçeği, Çay, Üzüm, Pancar gibi ürünlerin alım satımında da Tefeci - Tücacr sermaye önemli rol oynamakta, bu ürünlerin üretimiyle uğraşan küçük köylüyü mülksüzleşmeye itmektedir. Para verilerek yapılan tefecilik işlemleri ülkemizdeki tefecilik işlemlerinin en yaygın biçimini meydana getirmektedr. Bu tür işlemlerin en belirgin sonucu küçük toprak mülkiyetinin tasfiyesini hızlandırmak vebu yolla toprak mülkiyetinin gitgide belirli ellerde toplanmasını sağlamaktır.

2 — Mal olarak verilen Tefecilik kredileri :

Bu tür kredileri iki kısma ayırarak incelemek gerekir.

a) Üretim araçlarının karşılanması

b) Tüketim maddelerinin karşılanması

a) Üretim araçlarının karşılanması; Küçük üreticinin ihtiyaç duyduğu tohumluk, çift hayvanı, tarımsal alet ve diğer tarımsal girdiler, o bölgenin büyük çiftçileri, ağaları veya şehirlerde oturan ve bu gibi maddelerin alım satımıyla uğraşan tüccarlar tarafından borç vermek şeklinde sağlanmaktadır. Bu borçların ödenme şekli ise, verilen madde veya aracın niteliğine göre değişir. Eğer borç yine değişik maddeler veya araçlar şeklinde ödenecekse, faiz yine mal olarak borç konusu olan malın üzerine eklenir. Mal olarak verilen krediler para şeklinde geri alınacaksa, malın bedeli tespit edilir. Faizi üzerine eklenir. Kredinin mal olarak geri alınmasında çoğu kez mal miktarı iki misline kadar çıkarılmaktadır. Para olarak alınan bedel, verilen malların normal fiyatlarının çok üstündedir.

b) Tüketim maddelerinin karşılanması :

Üretiiclerin dışardan sağladıkları tüketim maddeleri, kendilerinin

üretmediği yiyecek maddeleriyle, ayakkabı, manifatura eşyaları ve gaz gibi maddelerdir. Bu maddeler çoğu kez veresiye yoluyla sağlanır. Bu veresiye işlemlerde köylünün en fazla karşılaştığı kimse köy bakkalıdır. Köy bakkallarından yapılan alışverişlerde genellikle diğer kredi verme işlemlerinde olduğu gibi çeşitli formalitelere raslanmaz. Defterlere veya duvarlara yapılan ufak kayıtlar bu tür alışverişlerin esasını teşkil eder. Fakat çoğu kez bakkallara, alınan mallara karşılık, malların normal bedellerinin üzerinde bir ödeme yapılmaktadır. Şöyle ki; bakkallar tüccarlardan malları krediyle almaktadırlar. Köye getirdiklerinde üzerine kendi kârlarını da eklemektedirler. Üretici genellikle malı veresiye olarak aldığından, bunların üzerine bir de bakkalın koyduğu faiz eklenmektedir. Böylece bakkalın ödediği faiz, kâr ve bakkalın faizi normal fiyatları hızla yükseltmektedir. Tüketim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla alınan malların yine mal olarak ödendiği durumlar da göze çarpmaktadır. Burada üretici sütünü, yumurtasını, yağını veresiye aldığı mala karşılık bakkala getirmekte, bu mallar çoğu kez pazar fiyatlarının altında olarak bakkala geçmektedir. Bazı bölgelerinde ağalar bakkal dükkânlarını adamları vasıtasıyla işletmekte bu veresiye işlemlerden birinci derecede kendileri yararlanmaktadırlar. Bu gibi bölgelerde tüketim maddeleri tekeli ağa - tüccar ikilisinin elinde bulunmaktadır. Kasabaya kadar gitmek zorunda kalan köylüler daha önceden borçlandıkları tüccardan alışveriş yapmak zorunda kalmaktadırlar. Mal olarak verilen tefecilik kredileri de tarımsal alanda mülksüzleşmeyi hızlandıran etkenlerdendir. Örneğin «Edremit'te zeytin üreticilerinin önemli bir kısmı, bağımsız zeytinciler olmaktan çıkmışlardır. Üreticilerin zeytinyağı fabrikatörlerine zeytnliklerini önceden kiralamak zorunda kalmaları ve karşılığında peşin para almaları süreci paraya muhaç olan üreticinin aleyhine hızla gelişmektedir. Önceleri iki ya da dört yıl için olan kiralama sonraları on yıla çıkmıştır.» ([15]) Ziraat Bankasının kurduğu kredi kooperatifleri küçük köylüye yararlı olmamaktadır. Zira bu kooperatiflerin yönetim kurullarında çoğunluğu Aracı - Tüccarlar ve daha cılız olan kasaba tüccarları teşkil etmektedir. Kooperatiften kredi alan köylü kapıdan çıkınca - aldığı krediyi yönetim kurulundaki tüccara devretmektedir. Ayrıca diğer bankalarda kredi verme işleminde Tefeci Tüccarları ön planda tutmaktadırlar.

3 — İş üzerinden verilen krediler :

Bu durum ortakçılıkta çok yaygındır. Çeşitli biçimlerde mülksüzleşmiş veya toprağı ihtiyacı karşılamayan köylüler, ağadan ya tohumluk, tarım aleti alarak ya da sadece arazi alarak çalışmak zorunda kalırlar, ve ürettiklerinin belli bir oranını toprak sahibine verirler. Bu oran bölge ve ürünlere göre değişmekte, ürünün yarı yarıya paylaşıl-

ması, üçte birinin toprak sahibinin olması, ürünlerin her iki taraf için de dörtte bir oranda paylaşılması gibi değişik biçimler göstermektedir. Örneğin, Tütün, Üzüm, Fındık, Pamuk gibi ürünlerde toprak sahibi çoğu kez ürünün yarısından fazlasını alır. Buğday bölgelerinde bu oran çoğunlukla yarı yarıyadır. Bu işlemlerin birbirini izlemesi sonucu, toprağı yetmediği için ortakçılık yapan küçük üretici mülksüzleşmekte, önceden mülksüzleşmiş köylü de daha fazla yoksullaşmaktadır. Tefeciliğin bütün bu biçimleri gün geçtikçe yoksul köylülüğün belini daha fazla bükmekte, merkezi kredi kuruluşları da kredi dağıtımında bir çare olamamaktadır. 1966'daki kredi ihtiyacı 12 milyar lira iken bu ihtiyacın ancak % 37,5 u resmi kredi kurumlarınca karşılanmış, geri kalan % 2,5 u ise yüksek faizle Tefeci - Tüccarlardan sağlanmıştır. 1969 da tarımsal kredi arzı 6.924.000 lira olduğuna ve Türkiye'de 3.100.000 işletme bulunduğuna göre ortalama kredi miktarı 2.240 liradır. Ziraat Bankasından doğrudan kredi alan toplam işletmelerin (1.377.898) yaklaşık olarak yarısı ortalama 317 lira kredi alabilmektedir. 1000 liradan aşağı kredi alanların oranı % 74 dür. Tarım işletmelerinin yarısından çoğu kredi alamamaktadır. ([16])

KAYNAKLAR :

Bu çalışmamızda en çok Ümit Hassan'ın SBF dergisi Aralık 1970 sayısında yayınlanan TARIMSAL KREDİ SORUNLARI adlı yazısından yararlandık.

(1) Yusuf Saim Atasağun; Türkiye'de Ziraî Borçlanma ve Ziraî Kredi Politikası S. 161

(2) M. Emin Bozarslan; Doğunun Sorunları S. 43-44

(3) a.g.e. S. 44-45

(4) Ümit Hassan; a.g.e. S. 121

(5) a.g.e. S. 123

A (6) D. Avcıoğlu, T. Düzeni S. 312 den, a.g.e. S. 123

(7) D. Avcıoğlu; T. Düzeni, a.g.e. S. 123

(8) M Faik Fenik; «Fındık Müstahsili Köylü Ne Halde?» Son Havadis a.g.e. S. 130

(9) Ata Topaloğlu, Ulus 15.1.1970 a.g.e. 131

(10) Ümit Hassan; a.g.e. S. 134

(11) Ümit Hassan, a.g.e. S. 152

(12) Ümit Hassan, a.g.e. S. 146

(13) Ümit Hassan, a.g.e. S. 148

(14) Yılmaz Çetiner, Cumhuriyet 8.9.1967, a.g.e. S. 152

(15) Ümit Hassan, a.g.e. S. 115

(16) Necati Mutlu, Tarım Kesiminde Kredilemenin Genel Görünümü ve Bazı Görüşler DPT, SPD S. 172, a.g.e. S. 90

ERDAL SALKIM

gelip geçen

«O Hacı Emir deyyusunu ben geberteceğim» diyor Veli Eniştem.

Oynatabildiği tek organı olan sağ eliyle tüfeğini okşuyor, sırtüstü yattığı yerden. Kırılmış olan iki ön dişinin arasından ıslık gibi çıkan yeni sesine alışamadık bir türlü. Ağzında hep bu söz.

Önce şu tüfeği kaldrmalıyım elinin altından. Sonra da gidip tam çarşının ortasında Cemal'in yüzüne tükürüceğim.

Ocağın önüne yan yana çömelmişlerdi. Kadın, önündeki pekmez sahanına mısır ekmeği ufalıyordu. Oynaşan yalımlara dalmış olan kocasına baktı, sonra ekmek ufağıyla pekmezi birbirine karıştırıp sahanı ortalarına sürdü. Dilinin ucunda, günlerdir içinden kopup gelmiş sorular birikmişti. Sorup rahatlayamıyordu.

Sahandakini ağır ağır yediler. Sonunda kadın yüreğini boğarak sordu:

«Küçüğümüz, Ali'miz gelecek mi bu kış, herif?»

Adam, karısına baktı.

«Ola ki gelir»

«Giden yıl, bu zamanlar gelmişti. Bahara ne kaldı, neden görünmedi bu yıl?»

Adam ağır ağır doğruldu, dışarı çıktı. Gece yağmış olan taze kar gözlerini kamaştırdı. Yamacın temiz havasını içine çekerek ahıra doğru yürüdü. Çukurdaki köy, siste yitik gibiydi. Ancak bir kaç evin damı gözüküyordu. Hacı Emir'in konağı ise sise aldırmaksızın başını yükseltmişti.

Ahıra girdi. Bir kaç burma indirip satırla doğradı. Önce iki canlı ineği yemledi. İsteksizdi inek. «Anlaşıldı, yal pişirmek gerek sana» diye söylendi. Sonra düveyi, eşeği yemledi. Hep düşünceliydi.

Üç dört gün önce, kasabada mağazası olan büyük oğlu gelmişti. Sinirli gözüküyordu. Babasını, anasından ırak bir köşeye çekti.

«Baba, üç gündür oğlunun adı radyoda okunup duruyor. Adımızı batırdı itoğlu it. Kasabada kimsenin yüzüne bakamaz olduk. Ben dediydim sana, okutup da ne edeceksin iti. O zamandan belliydi ne olacağı. Sen kalk da dağa çık...»

Adam, başını karla kaplı Sıladağı'na çevirmiş:

«Allah allah, nasıl barınıyorlar ki bu kıyamette» diye söylenmişti.

Büyük oğlu, umduğu tepkiyi göremeyince şaşırdı, böyle bir haberde dahi kimden yana olduğunu belli etmiyordu babası. Kasabadaki mağaza özentisi dükkan, iki katlı ev, kurmaya çalıştığı hayat beyninde ağrıyarak kasabaya döndü büyük oğlan.

Adam, ahırdan çıktı. Köye yan gözle bir bakış attı, kışdamına girdi. Karısından barut torbasını istedi, eski av tüfeğini doldurdu. Kadın, eli ebilnde, odanın ortasına dikilmiş, kuşkulu gözlerle kocasına bakıyordu.

«N'oluyorsun ki herif?»

«Bir şey yok, görüyorsun ki tüfeği dolduruyorum.»

«Kurt mu var ortalıkta?»

«Kurt var ya.»

«Demek gelir bugünlerde Ali'miz. Bahara da bir şey kalmadı. İnek kuzladı kuzlayacak. Bıldırki gelişinde inek daha kuzlacı mı, değil mi belli değildi. Söyle herif, gelecek mi uşağım?..»

«Gelecek, gelecek...»

Adam, tüfeği duvara asmak yerine yatağın altına koydu. Dışarda sis koyulaştı. Her yan ağardı. Adam, askerlikte öğrendiği bir türküye, «Kar mı Yağmış Şu Harputun Başına» türküsüne başladı.

Kapı da bu sırada döğülmeksizin ardına kadar açıldı, gelenler selamsız sabahsız içeri doldular.

«Hacı Emir Ağa... Hacı Emir Ağa... Ağalığı batsın. Şimdi herkes ağa, herkes bey. Bağ bellemeye, mişmiş dermeye, islimde çalışmaya adam bulamaz olduk. Otobüse bindin mi şehir onbeş dakika. Eskiden hani fabrika, hani onbeş dakikada şehire varıp fabrikada iş başı etmek...

Eniştenle konuşmayız otuz yıldır. Tek kelime etmedik. Ama yiğit adamdır, hep söylerim. Şu köyde bana kafa tutacak bir tek o çıktı. Sonunda bu salak köylüye kızdı da bir gecede köydeki evini kendi eliyle ateşe verip o yamaca ev kurdu. «Deli» diyor köylüler ona. O da «Siz Hacı Emir'in kuçiklerisiniz» dermiş. Der. Ama yiğit adam. Bak, sen gelir gidersin yanıma, ses etmez. Büyük oğluyla, o Cemal denen dürzüyle on yıl demirkıratta çalıştık, ses etmedi. Oysa bilirim, bir kaşık suda bo-

ğar beni, ama ses etmez işte. Karışmaz. Ama tohumu çürük. Seni severim. İşçi partisini tutar, şudur budur derler ya, ben severim seni. Ama o Cemal'e kulak asma. Ticarete bulaşmakla adam olduğunu sandı. Adamlık parayla mı oğlum? Geçende kasabaya inmiştim. Gördü de görmezlikten geldi deyyus. Dükkanı da büyütmüş. Gâvur malı şehir zımbırtıları satacakmış, kar dolabı satacakmış... Gördü de görmezlikten geldi. Sanki zamanında demirkıratın başkanlığına benim sözümle değil de başkasının sözüyle gelmişti kavat. Bakkal Celil'in anası yerindeki kart duluyla evlenip boklu dükkana kurulmakla adam sırasına girdi, palazlandı da şimdi bizi görmezden gelir. Rahmetlik ipe gitti de meydan bunlara kaldı...

Ağalık batsın. Ağa olduk da ne oldu. Avlumuzda üç dört Kangal iti gece gündüz yabancıya hırlıyor da ne oluyor sanki. Toprak reformu yapacaklarmış. Yapsınlar. On yılda bir meyva veren mişmişliğim gidecek de ne olacak. Şehrin içme suyu dediler, suyumuzu da kuruttular. Bahçeler kel yazıya döndü. Kurutsunlar, alsınlar. Zamanında biz de malı mülkü satıp ticarete yatırsaydık Cemal gibi itler neciydi? Ama bizim aklımızın, ahlâkımızın alacağı iş değil. Tövbe...

Eeee, sizinkiler de dalaşmış hükümetle ha? İşçi partinizi de kapatmışlar. Bizim ırgatların bile elinde pilli radyo. Onlar söylüyorlar. İtler mi havlıyor ne? Sesleri de duyulmuyor pek, fıkara itlerin de rızkı kurudu... Dünya iyiye gitmiyor Kemal oğlum, dünya iyiye gitmiyor...»

Ortalığı ayaz kaplamıştı. Akşam karanlığında da olsa, söğüdün dibindeki üç gölgeden kolay ayırdı onu. Sarılıp öpüşmediler. Ama sarılıp öpüşmekten de öte bir sıcaklık vardı içlerinde.

«Dayı, senin başına takılmak istemezdik ama...»

«Benim başım önemli değil. Ben sizi düşünüyorum. Gelseniz gelseniz ya bana, ya eve gideceğinizi tahmin ediyorlar. Hele eve hiç gitmeyin.»

«Sıkıştık dayı. Sınıra ineceğiz. Ama bir kaç gün beklememiz gerekiyor. Emin bir yerde...»

«En güvensiz yerde emin bir yer nasıl olur?.»

Üç söğüt ağacı kuru kuru sallandılar rüzgârda. Dört karaltı titrediler. Birbirlerinin sıkıntılı yüzünü incelediler kar aydınlığında.

«Emin bir yer, emin bir yer... Tek emin yer, Hacı Emir...»

«Hacı Emir mi? Nasıl olur dayı, bizi ilk ele verecek adam nasıl en emin yer olur?»

«Evet, en emin yer o...»

Yeğen, dayısının yüzünü daha ayrıntılı seçmeye uğraştı. Uğraştığına da eziklik duydu: bu yüze her zaman güvenmişti.

«Bütün kasabalı, köylü tetikte. Bu işi yapacak tek adam Hacı Emir... Beni de artık yok bilin. Aksi halde, ben önemli değilim, siz yanarsınız. Bir saate kadar haber gelir.»

Ayrılırken de sarılmadılar, sarılmaktan öte bir sıcaklık içinde.

Ali, daha onikisinde tüfeği bir eline, kekliğin kafesini öteki eline alır, ta şafakta Sıladağı'nın evsnlerinde keklik avına yatardı. Dişi keklik istekli olup ötmeye bir başlasın, toplanan keklikleri sektirmezdi. Eniştem karşısına alıp her güreş oyununu teker teker öğretti ona. Bu oğlan okumaz dedik, okudu. Rahat okudu hem de.

Lisedeyken bir gün bizim il başkanının oğluyla döğüşüyor. Kulağıma geldi, yanıma çekip niyesini sordum. «Komünis piçi» dedi sert sert. Eyvah demiştim içimden.

Hukuk'a girdikten sonraki ilk şubata dönüşünü hatırlarım. Bıyık sarkıtmış, parka geçirmiş sırtına. Bildiriler, broşürler getirmiş bana «Siz burda particilik oynarken biz orada amerikalıları denize döktük» dedi. «Ulan sen bizden aşırı olmuşsun» deyip takılmıştım.

Gitti, geldi. Yaza köylüler arasında çalıştı. Partide bizimkilerle kavga etti. Köylüleri bu kadar kötülemekte haksızlık ettiğini söyledi enişteme bir gün. Abisi Cemal'le baştan kapışmışlardı zaten. Kasabaya geldikçe benim arzuhalci dükkanıma uğrar da, onun dükkanına hiç uğramazdı.

Son gidişini hatırlıyorum. Kar kümeleri üzüm bağlarından Sıladağı'na doğru çekilmişti artık, o giderken. İçi tepeden tırnağa ateşle dolmuştu sanki. Birbirimize artık iyice uzaktık. Acıpınar'dan bir avuç su içti, sonra gitti...

Ablam, tam bir yıl onun yolunu gözledi, «uşağım ne zaman gelecek» dedi durdu.

Genç köylü, kasketini iyice alnına yıkmış, sırtında heybesi, dükkânların önünden ağır ağır geçti. Mavi boyalı, iki katlı evi buldu. Evin altındaki dükkâna girdi.

Cemal, İpragaz bayiliğini alalı bir hafta olmuştu. Kasabadan bir karı kocaya bütan gaz ocağının nasıl kullanılacağını gösteriyordu. Ocağın hortumunu tüpe taktı, vanayı çevirdi, sonra kibriti çaldı. Ocağın deliklerinden çıkan mavi alevler yukarda buluştular.

«İşte görüyorsunuz. İspirto gaz derdi yok, çalı çırpı derdi yok. Çevir düğmeyi, çal kibriti...»

Köylü kıyıda kalmıştı. Sessizce onları izliyor, bir elini sinirli sinirli oynatıyordu.

Dükkanın raflarında radyolar, pikaplar, lüks lambaları, daha bir yığın eşya sıralanmıştı.

«Yakında buzdolabı getireceğim, çamaşır makinesi getireceğim... Hayat rahatlık üzerine kuruluyor artık. Geçti o eski devirler» diyordu Cemal, para alıp verirken.

Karı koca gittikten sonra köylüye döndü:

«Buyur hemşeri...»

«Yumurta getirdim.»

«Yumurta satmıyorum artık. Karşı bakkala götür. Burası mağaza oğlum.»

Köylü etrafına bakındı. Sonra yavaş bir sesle:

«Bu yumurtayı Ali gönderdi» dedi.

Cemal birden irkildi ve gencin üzerindeki köylü elbiselerinin iğretiliğini ancak o zaman farketti. Hemen dışarıya bir göz attı. Benzi sapsarı olmuştu.

«Nerede o?»

«Hacı Emir'in islim damında...»

«Neye geldin, ne istiyorsunuz?»

«Darda kaldık. Bir köylü kuşkulanmış. Başına para konanlardan biri dolaşıyor' diye gitmiş Hacı Emir'e. O haber saldı, başlarının çaresine baksınlar dedi. Erzaksız kaldık. Yakında gideceğiz. Ali beni saldı ki...»

Cemal, süratle boş bir büsküvi kutusu buldu. İçine bir şeyler doluşturup, alelacele gencin eline tutuşturdu.

«Çabuk çık. Söyle ona, durmasın buralarda. Aman ha, kendi başını yaktı, bizimkini yakmasın. Söyle durmasın buralarda...»

Titriyordu Cemal. Evi, mağazası başına yıkılacaktı neredeyse.

İslim damı basılıyor. İz bırakmadan yok olmuşlar.

«Önce saklayıp sonra oğlumu ele vermek ha! Geberteceğim o Hacı Emir deyyusunu. Sonra da tek tek o soysuz köylünün hepsini...» diyor Veli Eniştem, kırık dişleri yüzünden ıslık gibi çıkan o alışamadığımız sesiyle.

Biraz iyileşsin, yapar mı yapar. Önce tüfeği yok etmeliyim ortadan. Sonra gidip çarşının orta yerinde Cemal'in yüzüne tüküreceğim.

«Bu işe karışmadığın iyi oldu Kemal Efendi, seni devamlı kolluyorduk, gelse gelse dayısına gelir diyorduk» dedi bana çavuş. Sonra o buruşuk kağıt parçasını gösterdi.

İmzasızdı. Ama Cemal'in o eğri yazısını hemen tanıdım.

MAHMUT AÇIKGÖZ

toplumdaki çelişkiler ve devrimci yazar olmak -I

Anhropos'un, ilk insan atasının nasıl yaşadığı, kimi jeolojik, antropolojik bulgulardan - kalıntılardan, kimi de o dönem alet ve yapımları olan «eserler»den - yaratımlardan yararlanılarak açıklanmakta öğrenilmektedir. İnsan atası, önçeleri dört ayak üzerinde ve tipik bir hayvanken, ilk başarısı **«iki ayağı üzerinde yürümek»**, yani, bunun bir bakıma sonucu sayılan ve çok uzun bir evrimle ve belki de zaman zaman sıçrayışlarla **«ellerini kullanma»** sürecine girmesi ve bundan **etkilenerek bu kullanışı geliştirmesidir.**

Homociensis (Çin Adamı) ve Africanthropos'a (Afrika Adamı) gelene değin İnsan Atası'nın çok güç koşullarla ve **ilkel** bir biçimde yaşadığı, düşünmede ve nesneleri kavrayışta bugünkünden çok **basit** bir güce sahip olduğu... ve bu ilkelliği kırıp değiştirme ile, basitliği aşıp kendini geliştirmede en önemli etkenin, geçinmek için - yaşamını sürdürme savaşı ve zorunluğu - önce doğasal olarak varolan **ürünleri**, hiç değilse **toplamak** için, sonraları ise bununla yetinmeyip geçimine gerekli ürünleri temin etmek durumunda kalarak **üretime başladığı** anlaşılmaktadır. İnsan atasının elini kullanarak üretebilmesi ve elini kullana kullana düşüncesinin etkilenmesi giderek üretimi geliştirmesine, üretimde kolaylık sağlamasına yardım etti. Araç kullanma ve araçların kullanılıp geliştirilmesi yine giderek, doğada eziklikten - ilkellikten kurtulup güçlenmesini ve doğaya, çevresine üstünlük sağlamasını kolaylaştırdı. Bu güçlenme ise bilinçte yansıyarak (İhtiyaç duydukça yaptı, yaptıkça öğrendi, öğrendikçe düşündü; düşündükçe tekrar yaptı ve yeniden öğrenip yeniden düşünerek, daha yeni ve daha gelişmiş olarak yaptı...) hep ileriye adımlar attırdı insana. Ve bu, baş döndürecek ölçüde uzun, insanın gelişim - değişim - yaratım tarihi boyunca, her yeni adım beynin biraz daha bilenmesini ve biraz daha ince düşünmesini geliştirdi.

İster bir geçinme - yaşamı sürdürme dolayısıyle üretim gereksinimi

ile öğrenme, ister sonradan korku, birşeyi anlatma, korktuğuna tapınma, kaçınma v.b. düşünce ve dilekleri dile getirme olsun; ister bir iç dökme, bir raslantı, belki bir uğraşı diye çizilsin, **fosil** ve **aletlerden** sonra bize ulaşan **ilk resimler**'dir. **Resimler** daha zorunlulaşan bir anlatım gereksinimini karşılamak için **yazıya dönüştürülmüştür.** Bir hayvanı demek istemiş bir acemi el, ince ince değil, kaba kaba işler yapmağa başlayan el, çizivermiş. Ve bitkileri de. Yani nesneyi, eşyayı anlatmak kolay da duygularını, duyduklarını nasıl anlatabilir? Tehlikeyi, sevmediği bir hayvanla resmedivermiş daha yazı yokken. Yada korku - kaçmak, gizlenmek gereği, daha ince duygular olan çekinme, sezme nasıl anlatılacaktır?

Çalışa çalışa, çalıştıkça da gereklilik duya duya, nasıl yeni araçlar - aletler bulmuş - yapmışsa ve öylece üreterek geçimini sağlamışsa gerekince de Hiyeroglif'e, Finike Harflerine oradan da Alfa-Be(ta)ya geçmiştir.

Yazı sınırlı olan insan belleğine destektir; yazı bir güvencedir de bu bakımdan: Unutulmaz yazılan. Yazıyı bileni bir ayrıcalık sahibi kılar bu. Hem yazma hemde okuyup öğrenmek bakımından. Ve giderek etki edip üstünlük kurma bakımından. İyi ya, bu yazıyı nasıl öğrenmeli de bu ayrıcalığı kazanmalı? - Türkiye'de bu ayrıcalık sürüp gider - Herkes öğrenmekte midir? Geçinmek için yapılan **üretime harcanan zaman dışında** yani **«artakalan zaman»** buna yeterli midir? Hatta zaman artakalmakta mıdır? Zaman yeterli olsa bile **«ortam»** buna elverir mi?

İşin farklılaşması, iş bölümünün ortaya çıkması - çok ilkel ve kaba... ilk iş bölümü: Avcılık, çobanlık ve tarım yapan toplulukların oluşması ilk iş bölümünün başlangıcıdır. - bir yandan da üretim araçlarının gelişmesi ve nüfusun artması, sonraları «özel mülkiyet»in ortaya çıkması (özel mülkiyet o zamanın geçerli mantığına aykırıdır. Ve ona bir karşı çıkıştır.) üretim araçları mülkiyetini, bu da giderek sınıfların farklılaşmasını, ayrı sınıfların oluşumunu getirdi.

Bu evreye gelene değin, kişisel olan düşünceye yarar şey, toplumsal olan düşünceyle - yararla var olur ve onunla çatışmazdı. Kişi görüşünü genel çıkar için ileri sürerdi. Bu evrede doğanın binbir zoru ve zorlamasıyla karşı karşıya olan insan ataları, ancak omuz omuza ve kol kola, düşünce birliğince sürdürebilmektedirler yaşamlarını. Büyücüler ve insan duyarlığına seslenen kişiler sözkonusudur. Yaşlı olan, **çok yaşayan çok görecektir; çok öğrenmiş olacak ve böylelikle çok bilecektir.** Bu bakımdan da topluluğun bilgesidir. Ona saygı vardır ve duyulur. Bu saygıdır ki, söylenen ortak yaşama zorunluğu ile, yönetim kolaylığı için yeterlidir. Genel kurallar, yöntemler, yargılamalar, cezalar... bu bilge-

lerce verilen kararlara göre uygulanır ve değiştirilir. Bugünkü anlamda olmasa bile, «Sanatçı» biraz sihirbaz, biraz büyücü, biraz otlardan, türlü otlardan ilaç yapıcı, biraz din adamı esrarengizce bir kişi...

Sınıfsallaşan toplumda önceleri büyücü olan sanatçı ve rahip, sosyal farklılaşma, iş bölümü, iş farklılaşması sonucu hekim, düşünür bilgin arasında paylaşıldı. (E. Fisher)

Giderek mistik biçimler, tapınma, sanatta, mistik biçimlere ve tapınmaya karşı bir aşamaya kadar kendi inkârını (negation) yapacak nicelik birikimle nitelikce bir değişiklik kazanacaktır. Buradan sınıfsız topluma geçişin muştucusu «sosyalist-toplumcu sanat»ın ilk tohumları atılmış olacaktır.

İlkel komünal toplumlarda, insan ancak kendini geçindirebilecek bir üretim gücüne sahipti. Ve bu nedenle topluluklar - klanlar - kabileler arası savaşlarda alınan esirler öldürülmekteydi. Sonra üretim araçlarının gelişmesiyle, bir **insanın ürettiği kendine yettikten başka «artık» bırakmağa** da başlamıştı. Bu **kölenin öldürülmemesi** sonucunu verecekti. Köleye de özgür bir insandan daha az bir geçim payı verilince artakalan ürünle üretime katılmayan, üretim yapmayan yönetici - bilgin - düşünür - memur - rahip... v.b. insanların geçimi sağlanabilirdi. İşte köleci toplumun proto-tip örneği Eski Yunan Siteleridir ki, artık burada kesin bir sınıf belirginliği vardır. Ve öyleyse kölenin emeği Yunan Bilgininin - Filozofunun, bilimi felsefeyi yaratmasını sağlamıştır. Köle biraz daha ürettikçe ve aç bırakıldıkça - sömürüldükçe, bilgin biraz daha çok düşünmüştür.

Daha buradan yola çıkılırsa, kölenin bu sömürülüşünden ötürü bozuk olan toplum düzenine karşı çıkan Aydınlar'ın o zamanda da var olduğu görülür. Ve o zamanda bu sömürünün kaldırılmasını doğrudan istememekle beraber **«daha iyi bir toplum»** ve **«daha iyi bir devlet düzeni»** söz konusu edilmiştir. Ancak şunu da not edelim ki, ilk kez, egemen sınıfların varlığını ve egemenlik biçimlerini yazılı olarak kurallara - yasalara bağalyan ve ona «hukukî plan»da yeni - Buradan itibaren hukuk sınıfsal nitelik almıştır. Ve, artık egemen sınıfların meşruiyetlerini yasalaştırma amacını güder. - bir anlam veren **«DEVLET»**i kuran **Solon**'un ortaya koyduğu yasalardır. Bu ortamda ortaya atılacak ve hatta gittikçe geliştirilerek uygulma **olanağı bulacaktır.**

Bugüne değin sürüp gelen bir olgu: Bilgin, aydın, sınıflı toplumlarda, egemen sınıftandır; en azından alt sınıflardan yola çıkıp üst sınıfa tırmanacak zamanı ve ortam bulmuştur. Yani toplum sorunlarıyla uğraşacak, onlara çözüm biçimi düşünebilecek bir düzeye ve bir zaman bolluğu-

na - ki, geçimini sağladıktan sonraki zaman sözkonusudur.- kavuşmuştur. Ancak bu her zamanın «Aydın»ının (veya Bilgininin) üst sınıfla bir lik ve beraber olduğu anlamını vermesin. Hayır, egemen sınıfların içinden - bağrından bu karşıtlığı görüp (yani üretenin - yaratanın alt sınıflar, tüketenin - yürütenin üst sınıflar olduğu gerçeğini) buna karşı çıkanlar da çok olmuştur. Hatta ki, bu karşı çıkış ve bu karşı çıkışın nedenleriyle bilimsel açıklaması (izahı, tefsiri...) çelişkileri kaldırıcı, bu çelişkilerin olmadığı yeni düzen biçimleri önermeler (Teoriler) velevki bazan ütopik biçimler, düşleyici tezler niteliğinde olsun üst sınıfların bu inkârcı (negationer)larınca ortaya atılmıştır. Bu şekilde ortaya konan tezler zaman zaman uygulama alanı bulmuş ve Aydın-Halk (ya da sömürülen sınıflar diyelim. Önceleri, Köle-Köylüler, sonraları Burjuva-İşçi-Köylü sınıfları... zaman zaman Küçük-Burjuva sınıfı...) birliğiyle başarıya da ulaşmıştır.

Egemen sınıflar böbürlene durmuşlardır: Bilgin-Sanatçı hep bizim sınıftan çıkar diye... Ya da üst sınıfın olanak sağlayıp beslediği, yetiştirip okuttuğu ve bazan böbürlenen (aşağılığını yenmek için) yetmelerin, devşirmelerin bile, onların lütuflarıyla adam (...) olduğunu, edildiğini... Oysa çoğu zaman devşirilmek istenen bu halk çocukları geçmişlerini unutmayarak dile getirecek ve okutulduklarına patronları bin pişman edeceklerdir. Üstelik bir başka gerçek, onlardan çıkan bilgin ve sanatçılar bile, özde ve davranışta onlara (egemen sınıflara) karşı düşünmüşler, düşünceler önermişlerdir.

Bütün bu genel ve dağınık ön bilgiden sonra sorumuzu soralım: Çağımızda **«Aydın» kimdir? «Devrimci Aydın» kimdir?** Neden ve nasıl bir **süreçle** ortaya çıkar? «Devrimci Aydın»ın bazı nitelikleri nelerdir? Görevi?.. Görevimiz?..

Ve bu açıdan, «Devrimci Aydın» olmanın özel bir durumu olan **«Devrimci Yazar» olmak** ne demektir: Neyi, nasıl, ne şekil ve biçimde işlemeyi gerektirir?..

Toplumda var olan, egemen-hâkim-olan, temel kurallar, yasalar düşünceler, düşünce biçimleri vardır. Toplumda atasözleri, töreler, gelenekler, görenekler... vardır. Ve dışarıdan topluma aktarılıp benimsetilen, toplumun ya özümseyip kurallarının içine aldığı, yada olduğu gibi kullandığı ve bir daha kendi yaratımı düşünce ürünü imişçesine sahip çıktığı davranış biçimleri vardır. Ayrıca, eskiden silahlı ve görülür, şimdiyse örtülü bir biçimde istilâlar-işgaller sonucu «Yerli Halklar»a sürekli baskılar veya hesaplanmış ince bir propoganda sonucu ilgi çekecek biçimde onlara çeşitli düşünceler benimsetilmiştir. Sürekli propoganda, gezginler... Halk arasına yaydırılan fısıltılar... Toplumda, dinler, ya-

saklar, emirler, yasalar, cezalar, hukuk ve hukuk sistemleri... Ve tümüyle egemen olan, «Devleti elinde tutan sınıf»ın, tümüyle resmî (Resmiyet bir bakıma, geçerli ve egemen sınıfa zararsız-egemenliklerini güçlendirici; sömürülen sınıfa uyutucu-afyonlayıcı bir nitelik...) ideolojinin etkisi ve yönlendirmesi altında bir biçim alır. Sonraları yayınlar, basın, radyo, televizyon... Bunlar, bu etki ve yönlendirme bakımından birincil bir rol oynamağa çoktan başlamışlardır bile...

Bunları belirleyen, toplumdaki üretim araçlarının durumu, üretim araçları, bunların mülkiyeti-kimin elinde oldukları; üretim güçleri, emekçi sınıfların durumu... sınıflar arası ilişkilerin biçimi ve özelliği; sınıflar arası çelişkilerin - özellikle üretim araçları sahibi sınıflarla, bunları kullanan emekçi sınıflar arasındaki çelişki - durumu ve gelişme derecesi ve hızı... birinci planda olmak üzere genel ekonomik durumdur. Bunların etkisiyle, oluşacak ve belirlenecek olan genel ekonomik koşullara göre bir düşünce biçimi ve düzeyi ile karşılaşılacaktır.

Ki, bu koşulların etkilerini, tüm bu biçimlerin ışığında ve etkisi ile, varolan mantık-toplumda o dönem hâkim toplumsal mantığın içeriği oluşturulur. Bu toplumsal mantık çerçevesinde davranmaksa, topluma uymak, anlamdaş bir deyimleme ile, topluma göre davranmak mantığa uygun davranmaktır.

Burada toplumun yeni ihtiyaçlarıyla, üretim araçlarının değişmesiyle biriken ve deneyler kazanan sosyal bilinç, yeni izah şekilleri yeni açıklamalar, yeni düşünce biçimlerine ve yeni önerilere ihtyacı doğurur ve getirir. Zaman zaman, resmî ideolojiler bu yeni düşünce biçimlerini absorbe eder, özümser ve kendine yararlı yeni uyutma sloganlarıyla halka tekrar kusar ve benimsetmeye çabalar, başarır da... Sapıtılmış çarpıtılmış olarak... Fakat yine sonunda yenilir, aşılır ve donar. Artık ihtiyacı karşılayamıyacakır, geride kalmış - çelişkileri çözümlemek ve onlara çözüm önerisi getirmek bakımından - bir düşünce biçimidir.

(Bir not: Kapitalist ekonominin hâkim olduğu tarih süreci için, **Küçük-Burjuvanın yeri** şu: Ne yeni düşünce önerir, ne eskisini benimser. Ne ihtiyaca cevap verecek öneride bulunur, ne olmakta olana karşı çıkar. Ve genellikle absorbe edilen, özümsenip kusulan yeni düşünce biçiminin çarpıtılmış mantığını ve düşüncesini kullanarak emekçi sınıflara «Hocalık» yaparken, hâkim sınıflara da göz kırpar, gülümser, bahşiş ister. Hatta bazan poz atar: Pozu başarırsa kazancı büyüktür, yönetimde hak iddia edecektir; başaramazsa, boyun büker, ağlamaklı olur, yaltaklanır... Yanlış anlaşıldığını, bunu demek istemediğini... Korkutulursa dönektir ve tekrar kuyruk sallayıcı. Ancak kendi sınıfının proleterleşme sürecine hızla yöneldiği dönemlerde cesur olabilir. Hâkim sınıf onun

elinde ne varsa alıp götürmekedir, daha da götüreceğini sezer. Kutsal olarak sarıldığı ne varsa, kurtuluş umudu olarak neye sarılırsa elinde eriyip gitmektedir. Düşüncesini söylemesi bile yasaklanmaktadır. Kudurur bazan, bazansa sömürülen sınıfların yanındaki tarihî rolünü almak üzere onlarla birlik olur. İşte burada görevi başlamıştır. Buradaki en önemli görevi, bilgileri kitlelere, sömürülen sınıflara aktarıcı-taşıyıcı-götürücü olabilmesidir.)

Mantıksız bir davranıştır demekle, toplum-dışı bir davranış belirtilmek istenir. Doğaldır ki, burada toplum-dışı olmak, gerçekte, topluma benimsetilen ve **egemen sınıflara yarar bir durumda olan bir düşünceye göre** saptanmış, egemen sınıfların düşüncesi esas alınmıştır.

Dikkatle ve sabırlı olarak toplumdaki davranış biçimlerini gözler ve toplumda var olan üretim biçimlerinin bu davranış biçimlerini belirlediğini unutmasak ve bunlardaki değişimlerin de, davranış biçimlerini etkileyeceğini - Diğer oluşumları ve hatta kurumları da etkileyecektir - de bilirsek... birtakım olguları-durumları ve çelişkileri saptamamız olanağı vardır:

1 — Olağan mantıkta: Yalan söylemek ayıptır, günahtır. Çocuğa bu, ezberletilir. Çocuk ezberden, öğrenmeğe geçeceği bir günde, yada dönemde, ve ortamda, görür ki yalan söylemediği için, salt doğruyu-çıplak doğruyu söylediği için cezalandırılmaktadır. (Örnek: Bir eve konuk gelecektir. Baba bir nedenle «Keşke konuklar gelmeseler» demiştir. Çocuksa, konuklara «Babam siz gelmeden önce, keşke gelmeseler dedi» dese en azından azarlanır. Anlar ki, **doğru söylemek**, başka. Biraz (Bu «az»ın derecesi nedir?) yalan söylenebilir denir ona. **Dolambaçlı anlatımdan** sözedilir... giderek **politik olmaktan, susmasını bilmeğe kadar, doğruyu söylememek yönünden şartlandırılmaya, doğru söylemek gereği ve ilkesi yozlaştırılmağa başlanır.** Ve buna koşut ve bununla birlik bir çelişki oluşur toplumda ve kişiye de yansır bu çelişki: Bu **toplumda ahlâkî bir çelişkidir** ki, kişide bir bunalımı doğurur... ki...

2 — Ki... moralman yıkılmak sözkonusu. Ne ölçüde yalan söyleneceği - Yani ne ölçüsüzlükte doğru söylenmeyeceği - konusunda ayarlama yapmak pek öyle kolay değildir. Dengesizlik ve bazan isyan sözkonusu: **Ben yalan söylemem** dediniz mi, «**Bakırköylük**» derler önce. Sonra gerçekten de oraya salarlar adamı ve kapatırlar da... (Bu dengesizlik, özellikle çok sıkı bir eğitimden geçmiş olan küçük-burjuva kökenli olanlarda göze çarpar)

Moralman sıfıra doğru bir kayma başlar: Toplumda oluşan bu koşullar, moral bir bunalımla birlikte bir moral çelişkiyi oluşturur. (Bir

başka sorun: Bu çelişkilerin oluşması ve ortaya çıkmasıyla birlikte, ve bazı aşamalarda kavramların anlamları tepetaklak edilir-edilmek istenir de... Yani bir kavramlar kargaşasıdır gider-yaratılır. Yoksa, üretim araçlarının gelişmesinden sömürülen sınıflar gittikçe sömürüldüklerini anlayarak, bilinçlenme süreci, dış etkenlerin de etkilemesiyle, artar. Yani üretim araçları gelişiminin üretim ilişkilerini de etkilemesi olayı...) Çünkü kişi neye inanabileceğini şaşırıp afallamıştır. Her dal çürük çıkmış, ümitsizlik yeni baştan bastırılmıştır. Bu yalnız gelişme yaşlarında değil sonraki yaşlarda da ortaya çıkabilir. Üstelik çocuklukta başlayıp en üst aşamaya varan (Kendini suçlamalar, kompleksler, psikozlar ve hatta intihar etme düşünceleri...) sonra belki unutulur gibi bir yana itilen, yada üstü kapalı bir biçim alan bu gibi bunalımlar, sonradan daha baskın ve daha yıpratıcı bir biçimde ortaya çıkabilir. Üstelik herkes kazanmakla meşgul olduğu, cebini daha çok, çok daha... doldurmağa uğraştığı ve -Hoş- aynı bunalımlar içinde olduğu için, yada bir ekmek uğruna sağa veya sola bakacak zamanı ve durumu olmadığı için, bu sıkıntıları dinlemeyecektir; alay eder korkusuyla anlatılamayacak ve dinlense de belki gerçekten de alay edilecektir.

Örneklersek: Rüşvet-İltimas-İrtikap-Hırsızlık yapmak namussuzca bir davranış biçimine yönelmek demektir. Ama bu **fırsatlar** eline geçip **yararlanmayan kişiye «enayi»** denen çarpıtılmış, alabildiğine egoist, bireyciliğin en adi ve en üst basamağında olan bir mantıkla karşı karşıyayız. Pahalı satan, kötü mal satan bir insana iyi gözle bakılmaz: Ayıptır, ahlâksızlıktır, vicdansızlıktır. Ama örneklemede: Helâl olsun, işini uydurmuş, düzenini kurmuş, yada «Allah vermiş canım», yada «o işini bilir, baksana adam oldu» gibi halkın köpekçe şartlandırılmak ve böyle yapmanın ayıp sayılmadığı, ancak böyle yapmakla bir işin başarılabileceği (Bir bakıma bu doğrulanır duruma gelmiştir. Bir tek ilkesi vardır: Kazanabildiğince kazan.) inandırılmak ve benimsetilmek istenir. Ki, ki herkes o çamura o batağa girsin ve saplansın: O zaman eleştirmek söz konusu olmaz: Çünkü «Tencere dibin kara, seninki benden kara» derler o zaman.

Ve kara olmak istemeyen, bu batağa girip bu çamura saplanmak istemeyenler: Beceriksizin biridir, başarısızdır, tembeldir... naralarıyla suçlanmağa başlanacaktır. Bu suçlamalar öylesine yoğun, öylesine ağır ve öylesine tekrar edilmiştir ki ve kara olmağa karşı çıkan, öylesine bir yalnızlık içinde bırakılmıştır ki... bu kez eskisi yerine yeni ve daha değişik bir bunalım başlayacaktır. Acaba?.. Acaba gerçekten beceriksiz miyim, tembel miyim?..

Moral çelişki ve bunalım sürmektedir.

Bu çelişkinin çözümlenmesi ve bunalımın atılmaya başlanarak, ne-

denlerinin öğrenilmeye-anlaşılmağa ve acaba sorusunun aşılmağa başarılmasından sonra **bunalımın etkisi** sürer gider: **Öylesine yorulmuş ve yalnız sanıp hissetmiştir ki kendini, bir başka bunalım başlayabilir.** Küçük dağları ben yarattım anlayışıyla davranış başlar ve yine bir başka yönden aynı bireyci tutuma saplanma sözkonusudur.

3 — Yine çocuk yaştan onbir-onüç yaşlarının getirdiği gelişim ve sonucunda **fizyolojik bir gereksinim** ortaya çıkar: **Cinsel gereksinim** (ihtiyaç) vardır ya, sevişmek iyi şeydir ya, nasıl? Toplum bunu, bu eylemi, bu eylemle ilgili konuları sanki **yasaklamıştır**. Sanki günahın ve ayıbın da ötesinde gereksiz hatta üremeye zararlıdır.

Neden?..

Sevişebilirsiniz değil, boşalabilirsiniz. Paranız var ve kentliyseniz ve... salt hayvanca. Ya da **(ev)liyseniz**. Gerçekten evlilik de başlı başına bir sorun olmuştur, hatta bir beladır da. Severek evlenmek yoktur. Ekonomik olarak karşıdakinin durumunu kontrol etmek (Bu kontrol kadın için çok daha önemlidir.) esastır. Bir **var-yok, bir mülkiyet sorunudur** evlilik. Erkeğin ekonomik durumunun daha iyi olması olağandır. (Belki üst sınıfın bir kesimi «soyluluk» taslar. Hoş, bizde soylu var mı? Çoğu «sermayesi kafasından önce gelişmiş»tir. Ya da cebi soyundan önce gelişmiştir.) Gerçekte evlilik kadına daha iyi olanaklar sağlar durumdaysa olağan karşılanmaktadır. Çünkü kadın gerek üretim araçları mülkiyeti yönünden gerek iş durumu, gücü ve yeteneği bakımından daha talihsizdir. Böylelikle evlilik zayıf durumda olan (kadın) için bir sığınmadır.

Evlenen veya evlenmeyen arasında pek az bir ayrıcalık vardır: **Cinsel çelişki ve bunalım sürüp gider.** Hatta sevişerek evinden çıkan bir (ev)li sokakta gözleriyle başka birini arayacaktır. Bunun nedeniyse bu çelişkinin belki kişilerde bıraktığı iz, belki yığınla önyargıyla ve fakat genellikle sevgi bağı olmadan - olsa da göstermelik olduğu için var sanıldığı için iki günde söner - yapılmasındadır evliliğin. Bu fuhuşu-fuhuşu, sevgisizliği, güvensizliği, iki yüzlülüğü ve **kadın etinin karaborsaya çıkarılıp bir eşya gibi,** gizli ve fakat çok yaygın (Gizli, çünkü açıkça olursa karaborsa fiatı sağlanamaz ve toplum kuralları açıkça çiğnenmiş olur. Yaygın, çünkü bir ihtiyaçtır.) **satılmasını** sonuçlandırır ve bu, **ekonomik gücü zayıf olanların yeniden cinsel bunalıma** sürüklenmeleri sonucunu getirir.

4 — Üst sınıflar varlıklı iken ve bu varlık gittikçe çoğalırken; alt sınıflar alabildiğine yoksul ve gittikçe yoksullaşan bir durumdadır ki, bu büyük çelişkiyi yansıtır. Bir yanda **üretim araçları sahipliği (mülkiyeti) ve bundan ötürü topluma hâkim tüm mekanizmayı elde tutma ve kontrol; üretimin kontrolu ve planlaması, toplumun tümüyle yönetimi ve**

planlamasını doğururken... toplumun geleceğinin kararlaştırılması ve planlaması da aynı şekilde üst sınıfça ortaya konur. Diğer yanda yaşamak için satmak zorunda bırakıldığı işgücünün karşılığında (!) aldığı ücretle ancak kendini geçindirebilecek ve bundan ötürü **tüm aile bireylerinin ayrı ayrı ve teker teker çalışmak,** işgücünü pazarda rekâbetin olmadığı bir biçimde satmak zorunda (Çünkü, yedekte bekletilen yığınlar «işsizler ordusu»nu oluşturur ve işe alınmağa hazırdır.) bırakılan yığınların oluşturduğu bir büyük ve kalabalık kesim. Çocuğun çocukluğunu yaşamadığı-yaşatılmadığı ve işe başlama yaşının sadece kâğıt üstünde (Diğer burjuva nimetleri gibi) kaldığı bir serüvenden geçip büyüyen insanların sınıf. Bir yanda insanlığn her tür ve biçimde geliştirdiği tüm nimetlerden; teknik, sağlık, kültür alanında gerçekleştirilen gelişimlerden yararlanan bir sınıfın özgürlüğü ve mutluluğuu (Yine de mutlu değil. Böylesi bir mutluluğa tükürüp yüz çeviren inkârcıları biraz sonra açıklayacağız.) yaşayan: **burjuva sınıfı!** Bir yanda geçmiş ve aşılan çağların koşullarıyla bırakılan ve sadece ölümle pençeleşme özgürlüğüyle var olan ve durmadan koşan, didinen ve emeği çalınan bir sınıfın sefaletini yaşayan: **İşçi sınıfı!**

Burjuva sınıfı tüm borazanlarıyla bağırmakta yerleri gökleri inletmektedir: İşte her nimet, işte biz! Siz de çalışıp kazanın, bize katılın. Size çok acıyoruz, size merhamet ediyoruz, sizi bunun için çalıştırıyoruz. Yoksa, bakın binlerce işsiz var; bize dua ve şükredin ki, size iş vermişiz. Evet bize katılın: Giydiğimizi giyin, işte şu; yediğimizi yemelisiniz. işte bu ve içtiğimizi... Ve katar: Oyunlar yapar, düzenler kurar ve binde bir, milyonda bir kişiyi para (sadece para) sahibi yapar. Onun binlerle, milyonlarla reklamını yapmayı da unutmaz: İşte bakın görün. Bu adam etiyle kemiğiyle sizden... Sizden biri şimdi zengin, şimdi aramızdadır. Şimdi o kötü yaşamdan-durumdan kurtulmuştur. (Bir sınıfın tümüyle kötü yaşadığını utanmadan ikrar eder.) Şimdi bizle mutludur. Biraz daha çalışın, biraz daha... Sizde mutlu olmak istemez misiniz?..

Acaba?..

Ve parası hemen olan adam sarhoştur. Kendinden geçmiş, geçirilmiştir. Öyle konuşur-konuşturulur, davranır ve öyle gösterilir, sanki Merihten gelmişçesine tanıtılır. Reklâmcılar... Bir sınıf tümüyle reklam yapmağa ve göstermeye, diğer sınıf tümüyle izlemeye dikkat kesercesine ilgilenirler. Sarhoşa (Kazanan) güler, alay eder, sevincine katılır, bayılır kahkahalardan ve mayışır. Etki ve iz geçmeden oyun tekrarlanır. Olmasa yeni bir oyun biçimi hazırlanır, kotarılıp sergilenir.

İşte bu ortamda, bazı olaylar, oluşumlar yaşanmağa başlanır. Önce **«aile çevresi»** sözkonusudur. Eğer ki ailenin durumu iyiyse çevreye göre,

çocukta bir kendini başka görme (Çoğu kez bir üstün görme hastalığı biçiminde bazı davranış biçimleri belirir. Yok eğer çevreye göre daha az iyiyse bir kendini horlanmış görme ve sanma (sanmadan, sanmadan öte gerçekten de bir horlanmış olma sözkonusudur.) önce pasifliğe iten, belki sonraları kızgınlığa, isyana neden olan bir davranış biçimiyle... hatta bu nedenlerle, kendini bir tutkuya kaptırıp zengin olan ve başkalarını adam yerine koymayan - Kendisi adam yerine konmadığı için - bir biçimle belirlenebilecek davranışlar ortaya çıkabilmektedir.

Parası olmadığı için adamdan sayılmayan, yiyiciliği, vurgunculuğu kapkaççılığı reddettiği için ezilen horlanan kişiler vardır. Hatta çevrede vurguncu, adi ve bu «yok» diyen kişilere namus ve dürüstlük dersi vermeğe kalkışıp «**Beylik Satanlar**» çok görülmektedir.

Çalarken (Çalmanın binbir türlüsü vardır.) **yakalanırsanız adınız hırsız, yakalanmazsanız - Ki üst sınıftakiler çok çok az yakalanırlar - çalma işlemini başarınca Beyefendi'ye çıkacaktır.**

Çevrede alışılagelen birtakım eşyalar, giyimler, yemekler vardır. Alışıla gelen davranış biçimleri ve onlara uymak söz konusudur. Ancak; evet ancak bunlar zorunluluğun gereksinimleri (idi) çoğu kez. Şimdiyse kişinin üretim gücü ve kapasitesi, bir kişiye yettikten başka artar duruma gelince, artı-değeri aşıran, çalan beyler, bu artan ve satın aldıklarını ileri sürdükleri gücün - Satınalma işlemi patronun keyfine göredir. Çünkü alış-verişte güçler eşit değildir. İşçi çalışmak zorundadır, yoksa aç kalır. Patronsa... beğendiğini çalıştırabilir, seçebilir. Yığınla yedekte bekletilen «**İşsizler Ordusu**» dört gözle iş aramaktadır. - sadece yiyecek için yetmezken, onu daha çok çalışmaya sürüklemek ve bu çalışmadan elde edilen parayı, üretilen tüketim maddelerinin alımına harcansın diye reklâm üstüne reklâm yapar.

Artık ihtiyacı en çok duyulanın değil, en çok reklâmı yapılanın satışı fazla olacaktır. Hatta isterse o reklâmı yapılan şey renkli su olsun.

Ve çalışan yığınlar iki kez sömürülmek, emekleri çalınmakla karşı-karşıyadır: Birincisi yaşamak için çalışmak zorunda olduğundan, işgücünü ölmeyecek kadar az bir beslenmeye yetecek bir parayla satarken... ikincisi az bir beslenmeye yetmeyen bu paranın bir kısmını beslenmeyle ilgili olmayan diğer tüketim maddelerine reklâm yoluyla şartlandırarak harcatma, yemekten çok giyim düşkünü süs bebekleri derecesine düşürme... ve çoluğuyla, çocuğu ve karısıyla çalışmaya itilerek daha çok sömürmeye iliklerini emmeye ve onu kazanan ve harcayan ve bir şey düşünmeyen (Alan ve veren bir köle. Kendisinde birşey kalmaz. Sadece gücü gittikçe ve zamanından çok önce tükenir.) bir robot durumuna düşürmek suretiyle onu ezmeye yönelik bir çalışma düzeni (!) vardır.

Kişide böylelikle çevrenin etkisiyle (Burada sosyal bilincin belirli ve giderek gelişen bir etkisi vardır.) bir uyanış, maddî bunalımı yaratan bir çelişki belirmeye başlar. Bu **MADDİ ÇELİŞKİDİR** ki, diğer noktalarda sıraladığımız **AHLAKİ-MORAL-CİNSEL** ve **BİLİMSEL çelişkileri kontrol ve etkisi altında bulundurur.**

Bir çığırtkanlar yarışıdır **gider: Şunu giyin, şunu** için, bunu kullanın, bunu alın... **Ama nasıl, para nerede?.. Soru burada düğümlenir ve** düğümlensin istenir. Öyleyse, evet öyleyse daha çok, daha çok, çok daha... çalışın. Çalışın, çalışan kazanır. Bakın diğerleri nasıl alıyor. Alan mutlu oluyor, mutluluğunuz için... Yoksa mutlu olamazsınız, komşunuz almış, komşunuza sorun...

Ve en iyisi, en kusursuzu bizim yaptığımızdır, daha iyisi olamaz. Şimdi... şimdi, daha iyisini yaptık, yenileyin eskiyi... Daha çok çalışarak.

Zavallı kadına yapılıyor çoğu kez bu çağrı. Ve aldıkça mutlu olacağını sanan ve gittikçe daha çok çalışıp köleleşmek zorunda olunduğu için daha çok yorulan ve daha çok mutsuz olan kadına...

Tüm bu koşulların etkisi giderek, toplumda bir birikimle bir bilince dönüşür. Üretim araçları gelişimi, üretim güçleriyle karşılıklı etkilenimlerle giderek toplumda bir potansiyel birikimle bir yeniliği, bir değişim gereğin ortaya koyar. Burada üst sınıftan da bazı «aydın»ların ortaya çıkışını ve sınıflarını inkâr ederek (inkâr-negation karşılığı, nefiy, yadsıma...) yeni eleştiriler getirip düzene hayır dediklerini görmekteyiz.

5 — Okuyan, tahsil yapan ve öğrenme aşamasına giren kişiler... çelişkilerle karşılaşa karşılaşa veya yeni konularla şu veya bu nedenlerle ilgilenerek bazı şeyleri öğrenmeye önce ihtiyaç duyarlar. Sonra bazı çelişkileri çözmek veya bir konuya kendini vermek biçiminde bir inceleme-araştırma konusunda çalışmağa başlayabilirler. Ancak çalışılabilecek öğrenilebilecek konular sınırsız değildir. Bir kısım konular öğrenme yasağının sınırları içinde kapalı kalır, onları öğrenebilmek yada araştırmak yasaktır. (Belki onları düzenin lehine kullanabilecekler için, örneğin anti-propoganda biçiminde, serbest olabilir.) Yasaklar beyin kıvrımlarındaki hücre dizilerini zorlamağa başlar: Neden yasaktır, neden olanak yoktur? Çevre, kitaplar, Anayasa, hukuk... Söylendiği ve sanıldığı gibi bir öğrenme ve araştırıp ortaya koyma (Keşiflerde bulunma) serbestliği yoktur. **Üretim araçlarının başka biçim almasını veya el değiştirmesini gerektiren; üretim ve tüketim maddelerini düzenine darbe indiren ne bir öğrenme, ne de bir araştırma yapılabilir.** Ancak üretim araçlarının daha gelişmesini önermekle birlikte, bütün bütüne değiş-

mesini istemeyen - örneğin, motor gücünü benzinden başka bir maddenin çalıştırmasını ve sağlamasını ve motor sanayiini alt üst edecek bir araştırmayı ne kimse yapabilir, nede yapmağa kalksa bile ona icazet verilir. - bazı sarsıcı olmayan yenilikler getiren, düzenin üretimini daha çok arttıran ve fakat düzeni de korunacak durumda bırakan araştırmalar, çalışmalar icazet alabilir, serbest olabilir.

Öyleyse nerede öğrenme özgürlüğü? Nerede bilimsel araştırma özgürlüğü?..

Öğrenilebilecek şey «zararsız» olmalıdır. Kime zararsız?.. Elbette egemen mantık çerçevesinde kalınarak, o ortamda ve o düzende olana ve olmakta olana zararsız...

Şimdi...

(Yazımızın ikinci bölümünde ise, çelişkilerin çözümünü ve asıl sorunu ele alacağız.)

● Dergimize gönderilen yazılar imzalı olmalı, kısa biyografi ve açık adres eklenmelidir. Bu kurala uymayan yazılar incelenmez. Ayrıca özel cevap istenmemesi rica olunur. Dergimize gönderilen yazılar yazı kurulu tarafından incelenir.

● Gelecek sayıda: Güneş Bozkaya'nın Rusça aslından çevirisiyle Mayakovski'nin «Amerika Gezisinden Notlar» şiirleri, Murat Akçam'ın «ABD - AET ilişkileri üzerine», Tuncer Tuğcu'nun «Bu Adamı Tanıyınız» Erol Çankaya'nın «Dergi Anatomisi» adlı yazıları. Yazı kurulundan geçen bu yazılar, yazı çokluğundan bu sayımıza girememişlerdir.

● Yarına Doğru Yayınları, sağlıklı ürün amacını önde tutacak. İlk kitap şubat ortalarında çıkacak ve muhtemelen bir hikâye kitabı olacak.

● Dergimizin birinci ve ikinci sayıları tükenmiştir.

EROL ÇANKAYA

DIŞARDAN

Kar vurmuş bahar dalı gibisin
Yüzün sararmış
Tütünsüz mü kaldın?

Puştluklar kahpelikler arasındasın
Seni bunaltan akşamüstleri
Gittikçe kırlara açılıyor yüzünün penceresi
İniyor işte kuytu koridorlara akşam
Geldi çattı sıkıntının tan vakti
Şanlı alnında gül lekeleri senin
Mağrur saçlarında dağlı rüzigârlar
Sıkıntıyla kaldırıyorsun başını göğe
Kitapsız, umutsuz mu kaldın?

Yattığın yerden dinliyorsun dünyanın macerasını
Gazetelerde gaddar cinayetler
Uzakta bir nehrin gürültüsünü hatırlıyorsun
Başucunda bir çiçek demeti sonra
Papatyalar
Çam kokuları doldurmuş çevreni, onlarlasın
Sonra arkadaşlar için erkek şiirler
Yeniden, yeniden oku onları
Yenilersin kendini.

Avludan şimdi gelmişsindir
Kıyısında ayrık otları
Bir ince söğüt çeşmenin yanında
Komşu duvardan sarkan bir kiraz dalı
Duvar diplerinde sinirli gencadamlar
Bulunan
Acemi adımlarla gezindiğin
Volta attığın
Avludan
Yeni alınmıştırsın içeri

Portakal kabukları yerde
Ayak ucunda ıslak takunyaların
Yanıbaşında su dolu bir testi
Sık sık mı kuruyor dudakların?

Kırların tozunu taşıyan terli gömleğin
Asılmış durur bir eğri çiviye
Yanında bir resim
Sevdiğin kadının
Eski bir dergiden kestiğin o şiir duvarda:
«Dudağımda yeşeren şarkılarla döneceğim
Esip dağdan, çiçekten akasyadan
Görmeğe gelecekler Uzak Asya'dan
Ayakta bir mızrak gibi görüneceğim.»

Ağır uykulardan fırlıyorsun gece yarılarında
Soluduğun kuşku, gördüğün kan
Arkadaşlarını düşünüyorsun
Esmer, delikanlı arkadaşlarını
Haberler bekliyorsun ıssız dağ koyaklarından
Alesta ellerinde telâşlı gazeteler

Patlamamış bir su gibi koruyorsun öfkeni
Biliyorum seni acılar tutuyor ayakta
Aşklar tutuyor, yıkılmıyorsun
— Sevdiğin kadın
okuduğun şiir
Haykırdığın dağlı türküler
bir kaynakta gibi yüreğini soğutan türküler
dudağının kıyısında sigaran
dünyayı kucaklıyan sıcak yüreğin
dağyanığı yüzün
esmer, delikanlı yüzün tutuyor -
Keder, ayrılık ve hicran
İntikam çiçekleri dolduruyor gözkapaklarını.

Fırsat buldukça
yaz bana

Mektupsuz bırakmam seni.

SAKIP COŞKUN

kültür sorunu ve dergiler - I

Politika konusunda, ekonomi konusunda bir tavrı olup da, kültür konusunda bir tavrı olmayan, bu konuda söylenecek sözü bulunmayan, ya da bu konuyu hafifsemekten, hatta yok saymaktan yana olan bir devrimci düşünülemez. Marksist dünya görüşü; ekonomik, siyasal, ideolojik, kültürel yönleriyle bir bütündür ve - **son kertede belirleyici** ekonomik altyapı olmak üzere - biri ötekinden soyut düşünülemez.

Günümüzün Türkiyesine baktığımızda, emperyalizmin, en az ekonomik ve politik alan kadar kültür alanına da büyük ağırlık verdiğini görmekteyiz. Amaç emperyalizmin hayatiyetini oluşturan geri bıraktırılmış ülke sömürüsünü sağlayan mevcut üretim ilişkilerinin sürüp gitmesi için, halkın, dev bir sanayi haline gelmiş basınla (günlük gazeteler, magazinler, her çeşit kitaplar), sinemayla, tiyatroyla, eğitimle... ana sorunlarından uzaklaştırılması, daha ileri ve daha iyi üretim ilişkilerini önerici ideolojik kıvılcımlanışlardan kitlelerin ırak tutulmasıdır. Oysa, her çağını doldurmuş üretim ilişkisini zorlayan yeni üretici güçler, bu üretim ilişkilerinin değiştirilmesi gerektiğini öneren yeni fikirlere, ideolojilere yol açarlar. Ortaya, mevcut üretim ilişkilerinden yana ideolojilerle, bu ilişkilerin değiştirilmesi gerektiğini savunan ideolojilerin çatışması çıkar- (Her sınıflı toplumun bağrında bu çatışma mutlaka vardır.) Her ideolojinin, maddi ve manevi yaşantı içindeki özel belirlenişini, değerlerini kültür teşkil eder, bundan kültürün sınıfsal nitelik taşıdığı anlamı çıkar.

Kültürel olguların özü; bize dış maddi gerçeğin (nesnel gerçeğin) aşılmış biçimini taşımaktadır. Bu öz, bize, kültürel olgunun yaratılış süreci içinde maddi dünyadan alınıp öznelleştirilme - tekrar nesnelleştirilme aşamalarında metafizik yöntemle **çarpıtılmış** olarak da gelebilir, bilimsel yöntemle doğru saptanmış olarak da gelebilir. Şöyle ya da böyle olması, metafizik yöntemi ya da bilimsel yöntemi benimsemiş olan sınıfsal tavrın (gerici - tutucu ya da ilerici) niteliğine bağlıdır. (Örneğin, kültürün özel biçimlenişlerinden birisi olan sanattan getirelim: sözgelimi; film, roman, resim gibi çeşitli «sicence - fiction» (geleceği hayale dayana-

rak betimleyen) sanat eserleri, önümüzdeki yıllar içinde dünyamızın açlık, çevre kirlenmesi, atom silahları gibi sorunlar yüzünden batmak, yıkılıp yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya olduğu temasını işleyip duruyorlar. Oysa yıkılıp yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya olan, olsa olsa, geri bıraktırılmış ülke halklarının verdiği kurtuluş mücadeleleriyle can çekişme dönemi hızlanmış bulunan emperyalizmdir ve önümüzdeki yıllar olsa olsa bütün insanlığın kurtuluş yıllarıdır. Bir çok sanat eseri de var ki bu ikinci temayı işlemeye yöneliktir. İşte **iki ayrı kültürün** belirleniş biçimleri.)

Sinemaya gidip de birbuçuk saat film seyretmekle, bir polis romanı okumakla, oturup televizyon seyretmekle, maça gitmekle, kahvede oyun oynamakla... sadece «oyalandığını», sadece «zaman öldürdüğünü» sanan bir kimse, yanılgı içindedir. Her kültür olgusunun **yüzeysel bir etki** ötesinde **derinlemesine bir etki** yarattığı, maddi yaşantı ve maddi yaşantının belirlediği manevi yaşantı içinde tavır alışları etkilediği, bilincin oluşum süreci içinde bir **birikim** doğurduğu (birbiriyle iç içe girmiş sarmal ilişkilerdir bunlar) somut bir gerçektir ve bu nesnel (objektif) gerçek, kültürün inkârı gibi öznel (sübjektif) bir eğilimle ortadan kalkmaz.

Bu **kaba gerçekleri**, genel olarak kültür, özel olarak sanat mücadelesini inkâr eden bir takım devrimci (?) kimseleri aydınlatmak için sıralamadık. Amacımız, kültür mücadelesinin düzenli yayın organları olan dergiler konusuna, genelden yaklaşma çabasıydı.

Son yıllarda, kültür ve sanata ağırlık veren dergilerin daha geniş bir kesimce izlenir olmaya başlaması dikkatleri çekiyor. Bir dönem çıkmakta olan ve politik içeriğe daha çok ağırlık tanıyan dergilerin kapatılmış ya da kapanmak zorunda kalmış olmaları, okurun ilgisini kültür sanat dergilerine yöneltmiştir deniyor. Bu doğrudur. Ancak şu da doğrudur, politik içerikli dergilerin çıktığı dönemde de, **kültür sanat dergilerinin izlenmemesi bir eksiklikti.** Nitekim, bilinçli bir kesim, artık salt politik içerikli dergi bulamamaktan değil, bu eksiklğn farkına varmış olarak kültür - sanat dergilerine eğilmektedir. Artık, sadece bilimsel eserler ya da günlük politika içinde hedef belirleyici yazılar üzerinde değil, bir şiir, bir hikaye üzerinde de uzun uzun tartışılmakta, konuşulmaktadır ilerici çevrelerde. Bu oluşma, devrimci aydınların bir eksiklikten kurtulmuş olmalarıyla kalmamakta, aynı zamanda şiir, hikaye, eleştiri yazan yazarları da etkilemektedir. Çünkü ürünleri dar ve kapalı bir çevreden çıkıp geniş çevrelerle, yani pratikle yüz yüze gelmektedir.

Kısa vadede - baskı ortamının da büyük etkisiyle - bundan yararlanmasını bilen sağlıklı kültür anlayışı değil, hastalıklı ve yoz kültür anlayışları oldu. 12 Mart'la birlikte gelen baskı ortamı gerçek devrimcileri ezerken, kimi devrimci (?) lerin de işine yaradı. 12 Mart öncesine kırpıntı ürünlerine kimselerin dönüp bakmadığı bir takım kimseler, 12 Mart

sonrasında «büyük sanatçı» oldular. On yıllık şairlik hayatında üç, 12 Marttan sonraki iki yıl içindeyse tam dört kitap birden çıkaran «büyük şairler» görüldü. Eski dergiler, açıklarını asla kapatamayacak olan iğreti yamalarla nitelik değiştirmeye çabalarken, büyük sözlerle yepyeni dergiler çıktı piyasaya. Serbestçe at oynatıldı, meydan bizimdir sanıldı, herbiri ayrı bir baskı altında bulunan gerçek devrimci yazarlar es geçildi, es geçilmekten öte suçlanmaya yeltenildi. Bütün bunların tarihsel bir perspektif önünde yapıldığı yazılan, **bir tek sözcüğün bile** er geç hesabının sorulacağı unutuluyordu. Nitekim, daha ilk etapta nice büyük şöhret tepetaklak olup gitti. Onlarla aynı ahlâki zincire bağlı olup da, onların düşüğü durumu görerek kendisini kamufle etmesini bilenler de er geç aynı sona uğrayacaklardır.

Günümüzde çıkmakta olan dergilere baktığımızda - gerici saflardaki yerini seçmiş bulunanları bir yana ayırırsak - bu dergilerin genellikle içinde yaşadığımız ortamı etkisi altında tutan kozmopolit emperyalist kültürün gübreliğinde yetişmiş bir takım hastalıkları bünyelerinde taşıdıklarını görmekteyiz. Dergileri dolduran ve kültür mücadelesini **dolaylı** olarak vermekte olan şiir ve hikaye gibi örneklerde görülen **popülizm** sapmasının niteliği, kısmen de olsa ortaya dökülmüş bulunuyor. (Bu, daha çok genel nitelik belirleyici yazılarla yapıldı. Bundan böyle tek tek somut örnekler üzerinde durulması zorunluktur.) Kültür mücadelesini **açık olarak, doğrudan** vermek durumundaki eleştirici - inceleme alanında ise, bugüne dek fazla dokunulmamış bir başka hastalığa, **kariyerizm** hastalığına dergilerde çok rastlıyoruz. Kariyerizm, bilginin, omuzlanmış bir dünya görüşü adına değil, «ben» hesapları adına kullanılmasıdır. Kitaplardan kaptığı teriminolojiyi doğru - eğri demeden kullanarak inceleme yapmaya kalkışan genç heveskârdan tutun da; beceremediği şiirden, bol dip notlu, öztürkçe züppelikleriyle üslûbu çarpıtılmış eleştiri - inceleme yazılarına, oradan da yurt ve dünya olayları üzerine bunakça tahliller yapmaya geçen, dergi **genel yayın yönetmeni** gecikmiş heveskâra kadar; sıkı bir felsefî hazırlıkatn sonra uzlaşmacı - geniş cepheci nesnel eleştiri savlarıyla ortaya çıkıp ukâlalık edeninden; popülist dergiden hümanist dergiye, folklor dergisinden taşra dergisine kadar her dergide «adımız orada da geçsin» mantığıyla gözükmeye bakanına kadar, bir çok yazarda bu hastalığa rastlanmakta Hesapları «ben» ini yüceltmek olan kariyerist, «işin aslan payı benim» «ipler benim elimde» görünümü yaratma çabasındadır. (Kariyerizmi ahlâk olarak da benimsemiş kimse, popülizmi ahlâk olarak benimsemiş kimseden farklı değildir. Herkese karşı ve herkesle birliktedir. Bağ kurduklarına karşı hesaplıdır, onların kendisine ters gelen yanları olsa bile, yararlanabileceği süre için bunu ortaya dökmemek akıl kârıdır. Şu ya da bu biçimde görünme masturbasyonları içerisindedir. Elverişli herşeyi kullanır. «Bensiz yapamazlar», «benden korkuyorlar»

düşüncesi mantığına hakimdir. Kollektif çalışmaya gelemez, «İnsiyatifin kendi elinde olduğu» yerleri - kimi zaman, emtia işlemi gördüğünü bile bile - tercih eder. Tıpkı popülist gibi kariyerist de kendisini bir «üstün kişi» bir «deha» olarak görmektedir. Çevresindekiler - anası, babası, karısı, çocuğu, özellikle arkadaşları - onun bu üstün dehasına hizmet etmeleri gereken birer kullanım aracından başka bir şey değildirler. Madalyonun öteki yüzünde ise su yüzüne çıkmamış olan bir takım kompleksler yatar. O, sınıfsal tavırdan sadece yararlanmaktadır, çünkü kini sömürü düzenine karşı değil, hayat arenasında onu ezip parcalamaya çalışan **bütün** insanlara yöneliktir.)

Dergilerde okuduğumuz pratik örnekler üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmak ise başka bir yazının konusu olabilir. Bu pratik örneklerin dergiler tarafından değerlendirilişi ise saygısızlık düzeyini çoktan aşmış, yürekler acısı bir durumdur. Kimi zaman, yayınlanacağı söylenerek üç dört ay bekletilip geri verilen yazılar, falanca şöhrete dokunabilir kaygısıyla baştan geri çevrilen inceleme yazıları, saygısızca değerlendirilen ürünler... (Canlı bir örnek: bir dergiye taşradan bir hikaye gönderiliyor, yayınlanmak üzere değerlendirilmesi için. Daha sonra ise dergi sahibinin aradan üç ay geçmiş olmasına rağmen hikayeyi okumamış olduğu görülüyor. Üç aydan sonra hikayeyi okuyan dergi sahibi bu kez hikaye yazarına «Bu hikaye çok güzel, sen bu hikayeyle bizim derginin hikaye ödülüne katıl, benim oyum senindir» diyebiliyor(!) Bazan da bunun tam tersi bir durum: genç yetenekler sömürü konusu yapılıyor, gelişim tohumlarını içinde taşıyan, ama zayıf ürünleri - ticari ya da daha başka amaçlarla - yayınlanıyor, onlar bir **heveskâr megalomanisi** içine itilerek köreltiliyorlar. Nitekim, dergiler, devrimci militanların yaşantısı, yaşama sevinci, sömürücü sınıflara öfke... gibi - yeni bir yorumla verilemedikleri sürece klişe olmak sakıncasından kurtulamayan bir kaç tema etrafında dönüp duran ve kaba slogan anlayışının dışına çıkamayan şiirlerle, devrimci mesajlar adına vurdulu kırdılı kabadayılık hikayeleriyle dolup taşmaktadır.

Bütün bunlar, bizim meselenin uzağından ve dışından sapataybildiğimiz durumlar. İşin içinde olanlar herhalde daha ilginç olaylara tanık olmuşlardır.

Bir başka sorun, yayınevi - dergi, dergi sahibi - dergi ilişkileridir. Bir çok dergi, **ticari amaçla kurulmuş** yayınevleri tarafından finanse edilmektedir. Haliyle, bu dergilerle yayınevleri arasındaki ilişkiler zaman zaman soru işaretlerine yol açmaktadır. Yıllarca adından söz edilmemiş bir büyük şairi sunuş yazısında «Bu arada Enver Gökçe»'nin dilimize kazandırdığı bir çeviriyi belirtmek isteriz: Pablo Neruda, Şiirler. **Genişletilmiş ikinci baskısı büyük ilgi gören bu kitapta tadına doyulmaz çeviriler yer almaktadır»** biçiminde bir pasaj kullanabilmek, sözkonusu kitabın dergiyi

finanse eden yayınevince çıkarılmış olduğu aklımıza gelince, bir soru işareti doğurmaktadır. Hele dergi sahibi - dergi ilişkileri başlıca bir sorun. Dergi sahipleri, genel olarak ülkemizde şartlar gereği - yine yazarlar oluyor. Öyleyse, derginin genel eğilimi içinde dergi sahibi yazarın durumu ne olacaktır? Herhalde dergi sahibi yazar üzerine tartışma götürür yargılarla dolu, hamasî övgü yazılarının dergiye konmasını açıklayabilmek için çözümü gereken bir sorun bu. Sözgelimi, böyle bir durum dergi sahibinin yüzüne karşı eleştirilmiş, şu anlamlı greekçeyle karşılaşılmıştır: «Türkiye'de hâlâ tekkeci şark zihniyeti geçerlidir, o zihniyeti kırabilmek için bir süre onların silahını kullanmak zorundayız» (!)

Dergiler üzerindeki bu değinmelerimiz ayrıntıdaki sorunlardı. Bu ayrıntılardan giderek genele varacağız: bütün bunlar neden olmaktadır? Bütün bunlar, dergilerin bir kültür mücadelesini omuzlayıp götürmek adına değil, bir takım kişisel hesaplar adına çıkarılmasından olmaktadır. Bugün, bütünsel bir tavrın ürünü, kendi iç tutarlılığını sağlayabilmiş bir dergiye rastlamak güçtür. Öyle ki içlerinde **«çorba dergi»** diye anılanlar var.

Önümde son aylarn dergileri var. İşte bir tanesi ki **«Halkım Ne Eylerse Güzel Eyler»** diye bir şiir koymakla bilinen niteliğini açıkça dökmüş ortaya. (Aynı dergide, geçen aylarda dergi sahibi bayın kaleminden çıkan bir yazıda, emperyalist savaşlardan ötürü emperyalist ülke proleteryası baş suçlu ilan ediliyordu. Kendi proleteryalarıyla aralarındaki çelişkiler, **emperyalistlerin dört ana çelişkilerinden birisidir** ve bu çelişki ulusal kurtuluş kavgası veren geri bıraktırılmış ülkelerin **dolaylı ihtiyatı** durumundadır. Oportünizmin klasik mantığı, devrimci güçleri ihtiyatlarından soyutlamak değil midir zaten?) İşte eleştiri - inceleme yazan bütün yazarlarının hümanizmi ve popülizmi batırdığı bir dergi ki «Gelin, üç el ateş»li şiirler, militan kahramanının işçinin eline sarılıp öptüğü hikayeler, sayfa altlarında puşulu köylü kadın ve çıplak ayak fotoğrafları... Zorlu bir dönem içinde, cesaretli bir çıkışla (tüccarlar da cesur olmak zorundadır) umutları üzerine toplamış olan ve «her şart altında yapılabilecek bir şey vardır» önerisini getiren bu derginin, ta 12. sayısındaki sırıtan iç tutarsızlığı, bir yıl boyunca hiç bir çözüm önerisi getirememiş olması, buna karşılık yayınladığı pratik örneklerle çoğu kez ilkel, şematik bir sanat anlayışına hizmet etmiş bulunması, söyledikleri birbirine ters düşen yazarlarla «kültür mücadelesi» yürütmeye çalışması epey düşündürücü olmalı...

Bir derginin iç tutarlılığı ve bütünsel tavrı, elbetteki genel bir bütünsel tavırdan soyut düşünülemez.

(Gelecek yazımızda terminoloji sorunu, sağlıklı, pratik ürün sorunu mevcut dergiler arasındaki farklılıklar sorunu v.b. gibi noktalara değineceğiz.)